

21
10
БОЯТЪ

ОКОЛО

БРАЦИГОВО

ВЪ

1876.

написалъ

Атанасъ Митевъ.

Нар. № 556 193 г.

по библ. кн. на Фил. б. ч.

1881.

БЪРЗОТИСНА-ПЕЧАТНИЦА и ЛИТ на Я. С. КОВАЧЕВЪ
въ ПЛОВДИВЪ и СОФИЯ.

896
В И Б

ИНВЕНТ. № 3419 ✓

Прѣдговоръ.

Политическитѣ приключения възбуждатъ любопытството на всякой отечестволюбецъ и го правятъ да желае да разумѣ тѣхнитѣ причини и слѣдствия. Всякой истинно-просвѣтенъ членъ на едно общество иска не само да знае що се случва въ неговото отечество, нѣ още да простре знанието си и до заминалитѣ времена, и до дѣлата на ония свои прадѣди, славнитѣ подвизи на които той желае да спомѣнува и да се гордѣе съ тѣхъ като тѣхенъ потомецъ.

Доказано е, че истинскитѣ патриотизмъ всякога се е цѣнилъ за най-големата добродѣтель на народитѣ. Тѣзи, които сж паднали мъртви на бойното поле за освобождението на отечеството си и на рода си, сж били всякога обожавани отъ народитѣ. Тѣхнитѣ имена съ благоговѣние и гордостъ сж се прѣдавали и прѣдаватъ на потомцитѣ, които сж ги почитали и почитатъ като мъченици, като народни святии. А отличившитѣ се въ бойното поле и останали живи ратници, сж се посрѣщали тържественно и съ въсищение: тѣхъ народитѣ сж имали и иматъ за свои избавители и покровители. Имената и на еднитѣ и на другитѣ историята е забѣлѣжавала съ златни и незаличими букви.

Да познава человекъ Историята на своето отечество и на избавлението на свойтъ народъ отъ робството, е една, мисля, отъ най-необходимитѣ

нужди на едно истинно образование: защото, кой е оня човекъ или народъ, който е въ пхтя на просвѣщението и на напредъка, и който да не се е погрижилъ да узнае неговото минало, та въ сравнение съ него да се не радва на настоящето си охално положение?

Ако днесъ се наслаждаваме съ свобода, придобита съ толкова много пролѣта Русска и Българска кръвъ и се гордѣемъ прѣдъ свѣта съ славнитѣ битки, които направиха храбритѣ Русски и Български юнаци, трѣбва ли да забравиме и да прѣмълчимъ ония битки, които правихме прѣвъ 1876 л., съ множество Баши-бозуци и Черкези, и които бѣха първото кърваво кръщение на нашата млада свобода?

На много мѣста изъ освободената ни татковина сѣ се издигнали и издигатъ мраморни паметници, чрѣвъ които да увѣковѣчатъ паметта на ония юнаци, които се биха въ послѣдната война за освобождението ни. Драго е человеку да гледа такива паметници и да слуша да се приказва за славнитѣ подвизи на спокойно-почившитѣ подъ и около тѣхъ.

Такъвъ единъ скроменъ паметникъ, ако не на мраморъ, то поне на книга, и азъ рѣшихъ да се помъча съ слабото си перо, да въздигна на ония храбри наши Брациговци, които въ 1876 л. заедно съ единородцитѣ ни отъ околнитѣ села, Радулово, Голѣмо-Попово (Аали-Ходжево), Бѣга, Козарево, Здрѣбичко и Ясж-Кория, се биха около Брацигово, противъ 18,000 Турци Баши-бозуци и Черкези.

Като членъ отъ народа си, който юнашки се би за освобождението си, немогъ да прѣмълча да не опиша шесть-денонощната непрѣкъсната битка

противъ реченитѣ баши-бозуци, надъ които ние останахме побѣдители. Нѣ тѣй като за разбиванieto на тая битка потрѣбно е да се спомѣне нѣщо както за мѣстото, въ което е станала тя, тѣй и за подготовката на ония, които сѣ зели участие въ нея, то за нужно счетохъ да опиша мѣстоположението както на селото, тѣй и на околността му и мѣрkitѣ, които бѣха се зели за неговата отбрана. Всичкото описание азъ раздѣлихъ на три части: първата обѣма: *описание на селото и околността му*; втората — *приготовлението за забраната*, а третата — *възстанието и боятъ*. Най-много гледахъ щото слогътъ ми да бѣде, колкото е възможно, ясень и вразумителанъ, за да може всякой да го прочете, разбере и запомни писаното. До колко съмъ сполучилъ незнамъ; вървамъ само че всички, които Прочитатъ тия редове, ще запомнятъ, ако не друго, то поне това, че въ вжситѣ, нѣ кървави приключения на 1876, една отъ най-достойнитѣ роли е играло моето родно село, моето мило Брацигово.

БРАЦИГОВО, 8-й Януария 1881.

Атанасъ Мишевъ.

Нар. № 5 § 6 1934г.
на библ. кн. на Т. В. ...

БОЯТЪ
ОКОЛО
БРАЦИГОВО

ВЪ 1876.

ЧАСТЪ ПЪРВА.

Описание на селото и околността му.

Село Брацигово лѣжи на разстояние 1 $\frac{1}{3}$ часъ на Истокъ отъ г. Пещера (Пещерска Околия, Т. Пазарджикскій Департаментъ) и състои отъ 620 къщи чисто български. Мѣстоположението му, отъ естественна точка на зрѣние, е сгодно за забрана; защото, както сѣщото мѣсто, на което е основано селото, и което е като корито, така и околността му — е камениста. Площадтъ му отъ Истокъ къмъ Западъ е наведенъ. Мѣстоположението, наикичено съ къщи проточени отъ Истокъ къмъ Западъ, прѣдставлява единъ дългнестенъ четвероугълникъ. Прѣзъ срѣдата на селото, отъ Истокъ къмъ Западъ, тече рѣка, която го дѣли на двѣ части — Сѣверна и Южна. Къщитѣ, построени на двата брѣга на рѣката и наредени едни слѣдъ други на политѣ на Южната и Сѣверната издигнати страни, даватъ на селото единъ прѣбрасенъ изгледъ. Вънкашнитѣ страни на къщитѣ, долѣпени една до друга и проточени отъ

Источнитѣ до Западнитѣ краища на Южната и Сѣверната страни, сж изградени съ камъне, така щото селото, откъмъ тия двѣ страни, може да се каже че е обградено като съ крѣпости. Тия двѣ срѣщу положни краища на селото правятъ двѣ успорѣдни чѣрти. Источната му страна е малко разредчена, нѣ кѣшитѣ доста му служатъ за забрана, защото откъмъ тая страна мѣстото е каменисто.

Западната му страна е по-забранена, само мѣстото, гдѣто е пътятъ за въ Пещера и гдѣто истича рѣката, е малко праздно; мѣстата на едната и на другата отъ тия двѣ страни иматъ естествени крѣпости, които служатъ за забрана. И по срѣдата и по краищата на селото кѣшитѣ сж много чести: тако рѣчи всичкитѣ сж скачени една съ друга. Тѣ се раздѣлятъ само отъ улицитѣ, които опрѣдѣляватъ участъцитѣ. Въ срѣдата на селото е черковата Св. Иванъ Прѣдтеча. Въ черковний дворъ се намира мѣжското училище.

За забѣлѣжаване е и това, че подъ площадтъ на селото ни, на много мѣста има подземни стаи, които нашитѣ прадѣди сж направили още прѣди да основатъ селото.

Въ тѣхъ тѣ сж се укривали отъ гонителитѣ имъ. Въ тѣхъ тѣй сжщо се е скривалъ цѣлий женский полъ прѣди, както и въ времето, когато сж дохождали хайтитѣ.

А когато се е умножилъ народътъ, прадѣдитѣ ни сж направили такива подземни кѣщи и въ околната му мѣстность.

До тука спомѣнахъ само за вътрѣшността на селото. Сега ще спомѣна отчасти и за вънкашнитѣ му гранични мѣста, а най-вече за тия, които най-много послужиха за забрана и на двѣтѣ воющи страни: около селото, на жителитѣ събравши се въ него, а

вънъ отъ селото, на баши-бозуцитѣ. Околността на селото е камениста: камѣкътъ не е цѣлъ, а състои отъ едри и дрѣбни. Подкамънната прѣстъ е равна и, слѣдъ добро обработване, обѣщава изобилие въ сѣидбитѣ — а най-вече въ розовитѣ.

Источната страна на селото се граничи съ високъ, нѣ полегатъ и каменистъ брѣгъ, називаемъ: едната половина *Динатъ каменъ* и *Габерътъ*, а другата *Нерезето*. Тоя брѣгъ въ старина е билъ много каменистъ и обраснатъ съ джбъ, габеръ и храстие; нѣ сега, разровенъ и прѣграденъ на полици на полици, написани съ живописни розови (гюлови) — градини, прѣдставлява най-прѣкрасенъ изгледъ. На Южната му страна се протака по права линия високъ брѣгъ, проточенъ отъ Источний до Западний му край. Първата половина (на Источний край) на тоя брѣгъ е камениста, а послѣдната (срѣдната и Западната) е малко гориста. Въ старина тоя брѣгъ е билъ накиченъ съ хубави и голѣми борикови, букови, джбови и други дрѣвеса, остаткитѣ отъ които днесъ красятъ пояситѣ (кошацитѣ) и спонцитѣ на зидоветѣ по домоветѣ на много стари кѣщи на не отдавна старитѣ нѣкога тукашни чорбаджии. На върховетѣ на тоя брѣгъ се намиратъ мѣстата: на Истокъ, *Врайнекъ*, надъ него *Джбава кория*, на Западъ отъ него *Джбакътъ*, а още по на Западъ *Кошарице*.

На Западъ (сждѣ Юго-Западната му половина) селото се забикаля пакъ отъ високъ брѣгъ, подобенъ на Южний и клонъ отъ него. Той е скаченъ съ Южний и съ него образува единъ правъ ъгълъ. На връха на тоя брѣгъ се намиратъ мѣстата: *Дукови ниви* и развалини отъ черквата *Св. Петръ*. Останалата Западна половина на селото се граничи съ истекающата рѣка, пътя за въ Пещера и издвигнатото, като тумба,

мѣсто називаемо *Гробища*. Южната, Западната и Сѣверната страни на тия гробища сж издигнати отъ равнинитѣ на градинитѣ и ливадитѣ; а Источната е по-ниска, нѣ и тя стои малко на високо отъ основното положение на къщитѣ на долний край. На тия гробища се намиратъ развалини отъ старитѣ черквици: *св. Георги* и *св. Илия*. Това мѣсто служи за най-здрава крѣпость на Западната страна на селото, и най-здро може да унази селото отъ нападение извънъ отъ къмъ тая страна. На петъ — минутно разстояние на западъ отъ селото има камененъ мостъ, на срѣща който, на издвигнато мѣсто лѣжатъ: *чирепицарницитѣ* (киримидаркитѣ), а задъ тѣхъ *баницето* и *ливадитѣ*.

На Юго-Иападъ отъ гробищата лѣжатъ едно слѣдъ друго, издвигнатитѣ мѣста: *Малка пждарница* и *Голъма пждарница*, мѣста съгледателни и пазителни. Откъмъ Сѣверъ селото се граничи отъ една страна, проточена и тя — както Южната — отъ Истокъ къмъ Западъ, съ тая само разлика, че тя не е толкова висока, колкото Южната.

По права линия въ тая страна на селото лѣжатъ празни безъ къщи мѣста развалини отъ черквица: *св. Атанасъ*, *Кулата*, *Тумбата* и *Широкъ пжтъ*, който лѣжи на петъ-минутно разстояние отъ граничното мѣсто на селото, наречено *Пазарджикската капия*. Между гробищата, малката пждарница и широкъ пжтъ, въ видъ на котловина отъ ливади и ниви, лѣжи мѣсто називаемо *Сарговица*.

Въобще колкото се отива по-къмъ Сѣверъ отъ тая страна, съгледватъ се една слѣдъ друга могили, една отъ друга по-забранителни. Въ старина тия могили сж били каменисти и обраснати съ разнообразни дръвеса, а сега разработени, сж насадени съ прѣкрасни розови градини обградени съ каменни

зидове, които, може да се каже, служатъ за крѣпость.

На Сѣверо-Западъ отъ селото и на 20 минутно разстояние се намира едно издвигнато мѣсто, називаемо *св. Спасъ*.

До тука спирамъ описанието на мѣстността на селото и околността му, защото имамъ намѣрени да издамъ друга книжка, която ще обѣма разсказъ за заселяването на мѣстото и подробно описание както на всичката му мѣстность, така и на нарѣчието на нашитѣ тамошни прадѣди Българе.

Споредъ приказванието на нашитѣ стари, нашитѣ прадѣди, основатели на селото, сж избрали това мѣстоположение за свое жилище още когато сж дошли тука отъ Охридский окръгъ, и когато, гонени отъ тамошнитѣ, както и отъ тогавшнитѣ мѣстни Турци, тѣ сж се зайгчили въ това пещерно мѣсто.

Братската любовъ, братското живувание и взаимната помощ на основателитѣ за забрана, дали сж поводъ за наименованието на селото съ прѣкрасното име: *Братово*. Тѣй като тѣ сж се бранили и сж поминували братски, а Турцитѣ не сж могли да изрекатъ думата *Братски*, а сж го изговаряли *Братчикъ*, то останало си името му по Турски *Братчикъ*, а по Български *Брацигово*.

Извънъ границитѣ, на Брациговската мѣстность, нѣ все около нея, близки села сж: на Югъ, на разстояние $\frac{1}{4}$ часъ (въ старина клонъ отъ Братово) лѣжи село *Чанакчиево* (първо *Паничарево* и чистото Българско) сега смѣсено съ Българе и Турци; на Западъ $1 \frac{1}{4}$ часъ лѣжи г. Пещера (смѣсено Българе, Турци и Куцо-Власи); на С.-Западъ на два часа лѣжатъ села: *Радилово* и *Алиходжево* (последното въ старина *Голъмо-Попово*); на Сѣверъ на единъ часъ, лѣжи село Бѣга, сега смѣсено съ Българе и

Турци (въ старина чисто Българско, съ наименованіе Бѣла-Голѣма); на С.-Истокъ, 1 $\frac{1}{2}$ часть — с. Козарско (въ старина Козарово) чисто Българско; на Истокъ, единъ часъ, — с. Здрѣбичко (смѣсено Българи и Турци); на Ю.-Истокъ, три часа, — с. Ясж-Кория (чисто Българско).

Въ горѣказаннитѣ села, въ които се споменува, че има и Турци, въ старина е имало само чисти Българи.

Жителитѣ Българи въ селата: Пещера, Радилово, Али-Ходжаво (Голѣмо Попово), Козарево, Ясж-Кория, Бѣга и Здрѣбичко сж се отличавали всякога съ войнственъ и отечестволюбивъ духъ. По-доло ще спомѣнемъ за отличіето имъ въ боя, за който ни е разсказътъ.

ЧАСТЬ ВТОРА.

Приготовление за забрана.

Историческитѣ прѣдания, запазени отъ чловѣческый умъ, сж толкова полезни за единъ народъ, колкото и Божественното учение за цѣлото чловѣчество.

Доказано е, че писанието запазва неизмѣнимостта на законитѣ и точността на събитіята, че добръ-уварденото прѣдание часто пояснява всичкитѣ тъмни точки изъ историческый животъ на единъ народъ.

Това като е така, добръ е, мисля, да спомѣнѣ тука нѣщо по прѣданието на нашитѣ стари Брациговци и Брациговки. Много пѣти съмъ слушалъ да разсказватъ за нашитѣ прадѣди, — Брациговци, — какви юнаци сж били, какъ сж стояли на срѣща на гонителитѣ си Турци, и въ време на айталъка, какъ

сж се крили въ подземнитѣ кѣщи, както въ селото, тѣй и вѣнъ отъ него.

По приказванието на старитѣ, нашитѣ прадѣди, когато е наставало за тѣхъ опасно време, сж се прибирали всички въ селото, и въ името на братството си, на братската си любовь и съгласіе, сж правили вѣра и клѣтва да се бранятъ и да се противятъ на всяко нападение на селото имъ отъ вѣнъ, освѣнъ на властѣта, а въ краенъ случай и на нея, и юнашки да се биятъ съ неприятелитѣ си. За тая именно цѣль тѣ сж правили и всякакви приготовления.

Въ мирно време и при обикновеннитѣ си работи, тѣ не сж прѣминували день, да не спомѣнатъ на младитѣ си потомци за заминалитѣ имъ времена и случки. Тѣ сж ги поучавали още какъ трѣбва да си живѣятъ братски, да се обичатъ, да се вярдятъ взаимно за да не ги нападнатъ и съсипатъ неприятелитѣ имъ.

За да всадатъ въ сърдцата на младитѣ дързость и любовь къмъ отечеството, нашитѣ прабаби имъ сж разсказвали за юнашкитѣ подвизи на прадѣдитѣ ни. Разсказвали имъ сж, че който не се старае да стане юнакъ и братолюбивъ, както що сж били прадѣдитѣ ни, то такъвъ не може да се нарече тѣхенъ потомецъ, не може да носи прѣкрасното име „Братовецъ“, слѣдователно такъвъ ще се бори за недостоеенъ сынъ на отечеството си и ще приеме проклѣтията на прадѣдитѣ си. И така, потомцитѣ на основателитѣ на „Братово“, надѣхани отъ малки съ народенъ и войнственъ духъ, отъ време на време сж показвали и тѣ своето юначество съ побѣда на нападателитѣ си.

Така отхранвани потомцитѣ „Братовци“, не можеха да гледатъ съ хладнокрѣвие и, щомъ чуеха,

че нѣкждѣ станало възстание, че другадѣ се биятъ за свобода, че нѣкадѣ Турцитѣ сѣ нападнали, исклали и опустошили нѣкое българско поселение, войнственый духъ у тѣхъ се възбуждаше, сърдцата имъ пламваха и неможеше нито единъ да се стърпи и да не кажи съ нажалени очи: „Братя! видите ли, че Турцитѣ си сѣ подкачили пакъ старовремската и искатъ да исколятъ нашитѣ братя Българи! . . . Да истрѣбятъ всичко, що е Българско“!

Разбиванieto на Х. Димитровата и Ст. Караджовата дружина (въ 1868 лѣто) и обѣсването на мнозина отъ тази дружина, никакъ не обезсърди Брациговци, а напротивъ даде имъ стоденъ случай да зематъ у-време мѣрки, да почнатъ да се приготвяватъ за забрана, защото бѣха напълно увѣрени, че рано или късно злата участъ щѣше да ги постигне. При това и Турцитѣ отъ околността отдавна се каняха да нападнатъ и опустошатъ това непожтнато и непобѣдимо отъ никого Българско село, което тѣ (Турцитѣ) често наричаха: „*Кючюк-Карадагъ*“, малка *Черна-Гора*.

Възстанието въ Херцеговина и Босна прѣзъ 1875 год., исколването Християнитѣ и Християнскитѣ ученици въ нѣкои села и градове въ Херцеговина прѣзъ това време, живо расклати духоветѣ на Брациговци.

Между това и бѣснѣянieto на Мюсюлманитѣ, както по другадѣ въ Старо-Планинскый полуостровъ, така и въ цѣлий Т.-Пазарджикскый окръгъ, отъ день на день растеше все повече и повече. Обиритѣ и убийствата, които ставаха възъ невиннитѣ Българи отъ страна на Турцитѣ, а по нѣкога и отъ самитѣ Турски чиновници; проповѣдването въ джамитѣ за изстрѣбването на Християнитѣ; обрѣжването на Турцитѣ и Циганитѣ отъ глаъ до пети (отъ стра-

на на самото Турско Правителство), всичко това направи да настръхнатъ космитѣ на Брациговци, ко и то не се забавиха да се приготвятъ за забрана, а въ случай и за бой. Освѣнь това тѣ не се лишаваха и отъ добри съвѣтници, ако и тия послѣднитѣ да посрѣщаха доста спънки въ прѣдприятието си.

Най-много се насърдиха, когато (прѣзъ зимата на 1876 година), пристигна въ селото ни родолюбивый сънародникъ Г-нъ Г. Бенковскый.

Г-нъ Г. Бенковскый ми бѣше познатъ още отъ 1862 година. Той дойде въ Т.-Пазарджикъ на училището на Св. Костадинъ (Костадиновскый кварталъ) въ времето на Г-на учителя Петра Бонева Перущичанинъ (Бѣлградскый възпитаникъ), при когото азъ се учахъ и му бѣхъ помощникъ. Въ 1869 л. азъ приехъ отъ него чрѣзъ единъ священникъ, книжката „*ЛВВВ*“. Въ 1871 год. когато бѣхъ въ Батакъ учитель, приехъ писмо, съ негова рѣка писано, въ което ми се пишеше: „настояние бдителность, отговорность“, най-послѣ „въ противенъ случай, строго наказание отъ Б. Ц. Р. К. Сѣверъ“. Подобно писмо дойде и на Г-на П. Х. Горанова, въ Батакъ. Вѣрвамъ, че и на други знакоми нему учители сѣ пристигнали подобни писма и книжки.

Той пристигна въ селото ни първий пѣтъ на 31 Декемврия 1875 год. съ съселенина ни Г-на Н. Хр. Боянова и за новата 1876 година ходихме тримата по приятели на визата, безъ да познаятъ други (въ сѣщый день) кой е той. За първъ пѣтъ той малко стоя въ селото. За вторий пѣтъ повечко. Той сѣ прѣсѣдването си въ селото ни по нѣколко дни, на нѣколко пѣти, прѣзъ зимата, съ привикването си около него на съборъ (у св. Димитрий), нѣколцина отъ по-живичкитѣ и по-народнитѣ ни съселени, и най-послѣ съ краснорѣчивото си говорение, силно

дѣйствува за да се пробуди чувството за свобода на Брациговци. Той имъ казваше: „Братя Българи! Братя Брациговци! Потомци на родолюбиви праотци! Слушате ли що става въ Херцеговина и Босна съ нашитѣ еднородци? Празбирате ли, че нашитѣ петъ-вѣковни мъчители тамъ колятъ, бѣсятъ и хвърлятъ на огъня всичко, що срѣщнатъ и намѣрятъ Славяноко? Усѣщате ли, че това щастие рано или късно ще сполѣтѣ и насъ и нашата страна? Знаете ли вие, че тѣ възрастнитѣ колятъ, а женитѣ и дѣтцата имъ поробватъ и потурчватъ? Това като знаете отъ най-ближнитѣ примѣри, бждѣте бодри и готови, братя, за забрана и за бой: да се вдигнемъ и всички съгласно да се биемъ и да се отървеме отъ тия тирани. Съ това ние ще заслужимъ да се наречемъ истински синове на нашитѣ нѣкога юнаци и войнственни прадѣди Българи; да въздигнемъ падналото нѣкога Българско царство, да укрѣпимъ самостоятеленъ нашъ животъ“. . . .

Такива и други много негови насърчителни и побудителни наставления въспалваха слушателитѣ, а чрезъ послѣднитѣ и всякото население, така щото въ цѣлото село не остана душа да не почувствува дѣйствиата на тия негови насърчителни наставления. Най-много потивна Брациговци къмъ съдѣйствието и общанието му, че въ време на възстанието ще дойде помощъ отъ Влашко, Сърбия и другагѣ. . .

Не остана душа, повтарямъ да кажа, която да не почувствува и да нежелаше да се приготви за забрана и бой. Всякой се стараше да си приготи пушка, пупалъ, (барутъ), саблия и други нуждни за бой; защото всякой знаеше, че Турцитѣ не само отъ околността, нѣ и отъ Тѣмрешъ и отъ другагѣ се готвѣха и чакаха да имъ се позволи отъ кждѣто трѣбваше, та да нападнатъ, съсишатъ и довършатъ

Това произшествие даде поводъ, щото още по-дѣятелно да се приготвимъ за бой. Сега всичкото население, както въ селото ни тѣжъ и въ околността, съ всичкитѣ си възможни сили се стремеше за да се снабди съ оружје, припаси и др. Всякой усѣщаше, че е приближилъ вече денѣтъ. Наскоро пристигна пакъ въ селото ни Г. Г. Бенковский. И тоя пѣтъ събранието стана пакъ у св. Димитрий. Нѣ сега той видѣ около себе си много повече послѣдователи, които открито и съ сълзи на очи му говориха, че наистина е настанало времето да живѣемъ или да умрѣмъ. Тѣ сами исповѣдаха вече прѣдъ него, че Турцитѣ явно почнаха да ходятъ отъ село въ село обрѣжени и да говорятъ, че ще исколятъ всичкитѣ Християне, особено Българитѣ. Всичкитѣ фактично доказаха за това намѣрение на Турцитѣ. Доказаха, че единъ Турчинъ (отъ потурченото село Осеново, 2 часа на Юго-Истокъ отъ селото ни) дошълъ въ селото ни и явно казалъ на своитѣ братовчеди Кърналовци, да избѣгатъ съ дѣтцата си въ реченото село за да ги неисколятъ Тѣмрешкитѣ и Доспатскитѣ Турци, които се готвили да нападнатъ на Брацигово, да го съсишатъ и изгорятъ.

Тукъ трѣбваше да забѣлѣжа, че това село Осеново, прѣди потурчванието си, което е станало заедно съ потурчванието на другитѣ Доспатски села, е било чисто Българско. Въ времето на потурчванието му, прадѣдитѣ на казаннитѣ Кърналовци избѣгнали и дошли въ селото ни дѣто, подъ защитата на нашитѣ прадѣди, очували и народността си и върата си.

Тия и други думи на събравшитѣ се на съборѣтъ дадоха поводъ за по-нататѣшното съразмисленне. Рѣши се да се състави комитетъ, който да поеме грижата върху си както за приготвуванието

на всичко, що бѣ нужно за забрана и бой, за нареждането управителитѣ на младежитѣ за въ боя, тѣй и за шпиониранието изъ между Турцитѣ, за да може да се прѣдвари злото.

Съставътъ на комитета въ селото ни бѣше отъ слѣдующитѣ лица: Св. Никола, Св. Димитрий, Н. Хр. Бояновъ, В. Ан. Петлешковъ, Щ. Хр. Бѣчваровъ. Н. Ив. Янковъ, С. Д. Юруковъ, П. Ликумановъ, Ан. Хр. Мижорковъ, Т. Костовъ, Ан. Н. Юруковъ, Ив. П. Юруковъ, Ан. Ничовъ и учителитѣ Ат. Мишевъ и В. Дипчевъ, които съ клѣтва се задължиха до послѣдната капка на кръвта си да работятъ за увардването както на селото ни съ жителитѣ му, тѣй и на жителитѣ Българи отъ съсѣднитѣ ни села.

На другий день Г-нъ Бенковскій взе съ себе си Г-да Н. Хр. Бояновъ и В. Ан. Петлешковъ излѣзе изъ селото ни за въ Панагюрище, гдѣто бѣше главний комитетъ, а останалитѣ членове останаха да работятъ. На излизанието си изъ селото, Г-нъ Г. Бенковскій ми връчи една негова визитна картичка съ надписъ: „Г-нъ Мишевъ, отъ васъ мѣстна бдителностъ“.

Нѣмаше що да се прави. Азъ трѣбваше да прѣклона вратъ, да прѣзра всичкитѣ прѣпятствия, които по-прѣди бѣхъ срѣщалъ и да трѣгна по прѣдначертаний планъ. Членоветѣ отъ комитета почнаха дѣлото, и то съ исполински върачки отиваше напредъ. Слѣдъ една седмица бавение въ Панагюрище, казанитѣ Н. Хр. Бояновъ, В. А. Петлешковъ и А. Ничовъ се завърнаха въ селото. Въ едно събрание притуриха се при тѣхъ като помощници за по вънъ и Г-да Ан. Хр. Мижорковъ, Анг. Ничовъ и В. Дипчевъ. Чрѣзъ тия петъ души тѣй наречени тогава Апостоли, мѣстний комитетъ имаше непрѣкъснато сношение съ централний комитетъ.

Колкото повече Херциговецитѣ ставаха неспособни, толкозъ повече Турцитѣ бѣсѣяха и си позволяваха тукъ таме да извършватъ обири и убийства. Великитѣ пости приближаваха да се свършатъ. Приближи и Въскрѣсение Христово. Българскитѣ органи, издаваеми тогава въ Цариградъ, прогласяваха въскрѣсението на „Българскій народъ“. Колкото повече успѣваше приготвлението, правяхме събрание и прочитахми вѣстницитѣ въ читалището ни „Тръндафилъ“ за бойтъ въ Херцеговина, толкова повече духоветѣ на присѣтствующитѣ слушатели се въспламеняваха и съ нетърпение отчакваха сгодний случай.

Всичко що бѣше нужно се приготви. Пушкитѣ отъ добрата система само непрестигнаха, ако и да бѣха се прѣдилатили.

Населението остояше само съ старитѣ си пушки. Нъ трѣбва да забѣлѣжа, че на населението се бѣше казало: въ случай, че не пристигнатъ пушкитѣ отъ добрата система, то ние ще направимъ черешви и брѣстови топове и съ тѣхъ ще се бранимъ, до когато ни дойде помощъ.

Всичко това населението помнѣше.

Двѣ седмици остояше още до Въскрѣсение Христово, и селото отъ день-на-день се заплашваше отъ Турцитѣ. Отъ обученитѣ на оружие младежи се опрѣдѣли ношна стража, която да заобикаля нощъ около селото да не би да нападнатъ отъ нѣкадѣ Турцитѣ. Най-послѣ дойде и Въскрѣсение. На 1-й день на Въскрѣсението на 11 Априлий вечерта, пристигнаха отъ Пазарджикъ въ селото ни Г-да К. Величковъ и съотечественникътъ ни Д. С. Юруковъ за същата цѣль. Съ тѣхъ първото събрание стана у Ст. Юруковъ, а второто у Ан. Хр. Мижорковъ. И въ едното и въ другото рѣшенията се свършиха съ опрѣ-

дѣлението на водителитѣ и управителитѣ по забраната и бойтѣ.

Тука се породиха и нѣкакви прѣнии между горна и срѣдна рѣка хора за първенството и др. такива, въ послѣ лесно се смириха, както ще се видя по-долѣ.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

Възстание и бой.

I.

Възстание.

По обичайтѣ въ нашето село прѣзъ свѣтлитѣ празници всичкото население и отъ двата пола се събира въ срѣдъ селото на мѣстото наречено *«Пазарището»*. На това мѣсто младитѣ и отъ двата пола, а по нѣкога и стари хора, играятъ хоро, кога съ гайда, кога съ кавалъ, а повечето съ тѣпанъ и зурна. Съборътъ става прѣзъ цѣлага свѣтла седмица освѣтъ въ Срѣда и Сѣбота. Тѣзъ година се рѣши, да не се повикватъ Турци съ тѣпани и зурни, а да се играе съ гайди и кавали. Така и стана.

На вторий день на Въскръсение се зададоха отъ кѣмъ Паничарево 4—5 души Турци въоружени съ единъ тѣпанъ и зурна, дойдоха въ селото, застагнаха прѣдъ събора, и слѣдъ приканванието отъ кмета ни да сѣднатъ, се настанаха.

Дѣвойкитѣ се испоплашиха, испущаха се отъ хорото и се разотидоха. Турцитѣ, разядосани отъ това, почнаха да накарватъ на-сила младежитѣ да играятъ, нѣ тѣ, вмѣсто послушность, опрѣха имъ се, не щѣха да играятъ, и казаха имъ да си отидатъ.

Слѣдъ нѣколко размѣнения на думи и отъ двѣ-

тѣ страни, Турцитѣ си позволиха да извадятъ и ножъ срѣщу нѣкои отъ младежитѣ ни; нѣ отъ друга страна зададе се друга една дружина отъ множество младежи, спогна Турцитѣ, които не видѣха какъ избѣгнаха изъ селото и си отидоха отъ гдѣто бѣха дошли. Щомъ се искачиха на върха на южний брѣгъ, кѣмъ Паничарево, Турцитѣ почнаха да гърмятъ съ пушки върху селото ни. Положението ставаше нетърпимо. Вечеръта стана пакъ събрание отъ членовѣтѣ. Рѣши се штоо младежитѣ на брой 400 души, които бѣха що годъ обучени, да се въоружатъ, а въ нужденъ случай и всичкото население, стари и млади способни за оръжие. Рѣши се да се испроводятъ въ Централний Комитетъ извѣстители. Рѣшено и свършено. В. Петлешковъ отиде за въ Панагюрище, Ан. Хр. Мижорковъ за въ Пазарджикъ да обадиатъ случката, Ан. Ничовъ отиде за въ Голѣмо Попово, Радулово и Пещера а Ст. П. Гюшевъ и Т. Костовъ за въ Козарско и другитѣ околни села да извѣстятъ на селенитѣ да почнатъ да си прибиратъ едно друго и да се прѣнасятъ въ селото ни, защото опасността наближи. Въ Четвъртъкътъ пристигна ни извѣстие, че сто души Тѣмрешлини Турци въоружени минали край Ясѣ-Кория, въ Балкана, за въ Доспатскитѣ Турски села за да вдигнатъ Турцитѣ и да ни нападнатъ. Тия Турци излѣзли по заповѣдъ на Пловдивскій Турски Комитетъ, съ цѣлъ да дигнатъ Турското население въ Родопскитѣ планини. Слѣдъ това извѣстие ний рѣшихме, штоо прѣзъ ношъта всичкото ни мѣшко население, способно за оръжие, да се въоружава и да заобикаля цѣла ношъ селото, а денѣ да си стоятъ невъоружени и да бдятъ, штоо зададе ли се отъ нѣйдѣ опасността да даждѣ пушечно извѣстие за въоружение на всичкитѣ

Най-послѣ, на 20-й Априлия въ Вторникъ вечеръ-

та, пристигна въ селото ни отъ Панагюрище Г-нъ В. Петлевиковъ, и извѣсти, че по прислѣдването на Турското правителство възстанието се провъзгласи и че ние трѣбва да станемъ открито, да прибиремъ въ селото ни околнитѣ ни събратия, да се вардимъ догдѣ ни дойде помощъ. На другий день, въ Срѣда пристигнаха нѣколко души Турци отъ околнитѣ Турски села и искаха съ сила и безъ пари да зематъ отъ продавницитѣ въ селото ни щото имъ трѣбваше, помежду другото и прѣждитѣ имъ по ваясарницитѣ. Извѣсти се на младежитѣ. Послѣднитѣ се спуснаха, набиha хубавичко Турцитѣ, взеха имъ оръжието и ги изгониха отъ селото на вѣнъ. Въ тоя сѣщий день съселянина ни Никола Кара-Атанасовъ, като съгледалъ, че изъ *Врайникъ* слизатъ за въ селото ни трима Турци въоръжени, зема си оръжието, отива на Истокъ отъ селото, застава между камънитѣ, и съ едно извикване къмъ тѣхъ: „*Давранмайниъ, бракънъзъ силъхларъниъ*“ накарва ги да си оставятъ оръжието и да се върнатъ назадъ. Слѣдъ това извѣстие населението открито се въоръжи. Комитетътъ се распореди, да се испрати извѣстие по селата, щото послѣднитѣ часъ по-скоро да се вдигатъ и прѣнасятъ въ селото. Прѣзъ нощта на тоя день се распратиха 700 души около селото на $\frac{1}{4}$ часъ далечъ да захванатъ позиции и да вардятъ.

На заранъта, въ Четвъртъкъ, се испроводиха на сѣщитѣ мѣста други триста души младежи въоръжени да завзематъ мѣстата на нощната седемстотна стража. Нощнитѣ дойдоха въ село. На тоя день се рѣши да се направятъ часъ по-скоро черешовитѣ топове. Испровидиха се нарочно хора да отсѣкатъ нуждитѣ за топове дървета. Селянитѣ продължаваха да си прѣкарватъ жито въ село.

II.

Б О Й Т Ъ

23-й Априлия, Петѣкъ.

Първа частна битка при Клисурата на
Бѣжскій пѣтъ (подъ Св. Спасъ).

По обичаятъ на заранъта на тоя день, отидохме всички въ черкова. Слѣдъ черковний отпущкъ, пакъ по обичаятъ, съ священниците и множество народъ отидохме на гробищата на водосвѣтъ на черковището Св. Георги. Водосвѣтътъ се свърши спокойно. Нѣ въ време на ржението, испукаха нѣколко пушки отъ къмъ Широкъ-пѣтъ, и ето, че се залагоха 20 30 души конница и толкова пѣши, всички въоръжени. Испърво се стрѣснахме, нѣ като узнахме, че тѣ сѣ нашитѣ събратия Радуловци, свѣстихме се, отърчахме, присрѣщнахми ги на Широкъ-пѣтъ съ сѣщата церемония, съ която отидохме на водосвѣта. Тѣ ни разказаха, че всичкитѣ съселяни съ всичкитѣ си имуществва, както и съ живата си стока идатъ и че долу на Бѣжскій пѣтъ ги срѣщнали петъ души въоръжени Турци Тжмрешли съ коне, които пушна-ли и ударили въ гочията на прѣдната кола, въ която билъ учителя имъ Костадинъ (родомъ отъ Мехомия). Учителътъ Костадинъ не се забавилъ да имъ отговори. Той пушналъ съ пушката си и свалилъ на земята стрѣлеца Турчинъ. Подиръ него отговорили съ огънь и други троица Радуловци и свалили тѣ сѣще на земята и други трима, а останалии нараненъ, избѣгналъ съ коня си къмъ Бѣга. Погнали го, нѣ той се отдалечилъ. Испратихми 400 души младежи конници и пѣхоти за да посрѣщнатъ и приведатъ въ селото ни гоститѣ. Въ сѣщото време испроводихме една чета отъ 150 души, подъ прѣдводител-

ството на Ст. Пѣевъ, Гьошевъ и Т. Костовъ, да отидатъ и приведатъ Козарчане и Здребчане.

За въ Паничарово отиде Илия Пъртчовъ да извѣсти на Паничарскитѣ събратия щото прѣзъ нощта да избѣгатъ въ селото ни. На Ясж-Коричане се писа да слѣзатъ часъ по-скоро. На Пещера се испроводи Ан. Ничевъ да повика Пещерци.

Четире-стотната чета, подъ прѣдводителството на Главнитѣ Команданти Г-да Гоерги Ангеловъ и Иванъ Тодоровъ (Радуловци), на подкомандантитѣ Г-да Братя Никола и Лазаръ, Кота (Алиходжовци), съгледала отъ далече, че при първото мѣсто, гдѣто се удариха съ 5-мата Тжмрешки Турци пристигнали изотдолу други Турци, въоръжени, едни съ коне, а други съ кола, натоварени съ жито, и испроводили нѣколко душъ отъ дружината си да се явятъ прѣдъ Турцитѣ и да видятъ що ще имъ говорятъ, а другитѣ се снѣпили въ шумака.

Юнацитѣ пристигнаха и слѣдъ едно спрѣчкване съ конницитѣ Турци, послѣднитѣ като видѣли, че срѣщачитѣ сж малко, позволили си да грѣмнатъ съ пищолъ срѣщу тѣхъ и сполучатъ да наранятъ ногата на одного отъ нашитѣ конници и легко по корема коня му. — Нашитѣ, възползувани отъ тоя сгоденъ случай, отговорили имъ съ огънь и слѣдъ 5 минутна битка, сполучили та избили, едни съ куршумъ, а други съ сабли, всичкитѣ Турци, които имъ се противили, освѣнъ едно Турче коларче, което избѣгнало ранено и което го гонили до Св. Тодоръ.

Конетѣ и колата съ воловетѣ на Турцитѣ се докараха въ селото ни. Когато се раствориха врѣтищата вжтрѣ въ Ишеницата на всичкитѣ се намѣриха торби пълни съ пуналъ, куршуми и евзи за пушки.

Въ сжщий день бѣше пристигналъ отъ Панича-

рево единъ Турчинъ по име Попашата. Той казваше на кмета ни да му даде 500 гроша за да му донесе пуналъ. Той бѣше дошълъ съ цѣлъ да шпионира и да принася извѣстия на Турскиятъ комитетъ въ селото имъ. Г-нъ Н. Хр. Бояновъ го изнавиква и той избѣгна.

Въ тоя истий день се направиха позиции вѣнъ отъ селото, именно на *Маршита, на Св. Тодоръ, на В. Врайнекъ и на Нерезето.*

Отъ Паничарево дойде извѣстие, че не е възможно за тамошнитѣ събратия да дойдатъ, защото селото имъ се заградило съ стража. Имало и мнозина Турци отъ Тжмрешъ и отъ другитѣ Турски села. Тжй сжще и отъ Пещера дойде отговоръ, че тамъ имало много Тжмрешлии и Доспатски Турци, които се готвили да ни нападнатъ. Вечерта се испроводиха 200 душъ младежи въ грамадитѣ да завзематъ пжтя отъ Пещера за въ селото ни. А въ казаннитѣ позиции се поставиха довольно число младежи. Въ селото надъ чирепецитѣ надъ клепалото се въздигна бѣлото знаме съ изображений лвъ.

24-й Априлия, Сжббота.

Частна битка при Козарско.

Комитетътъ размисли да се испроводятъ хора отъ нашитѣ, заедно съ Радуловци и Голѣмо-Поповци, да отидатъ въ Голѣмо-Попово и Радулово да прибератъ останалата частъ отъ жителитѣ.

Въ сжщото време дойде извѣстие отъ дружината, която бѣше испроводена въ Козарско, че имала нужда отъ помощъ, тжй като въ Айдиновското поле се съзрѣли много въоръжени Турци, които идѣли къмъ Козарско. Догдѣ пристигне помощта, Турцитѣ отъ Айдиновското поле и отъ Кричимъ пристиг-

нали на високий Сѣверо-Источенъ край на с. Козарско. Нашитѣ, подѣ прѣдводителството на Ст. Пѣевъ, Гьошевъ и Т. Костовъ, се настанили на позиция на високий Юго-Западенъ край на селото — мѣсто срѣщуположно на онова на Турцитѣ. Селото остана между двѣтѣ воююща страни.

Турцитѣ не се стѣриѣли, почнали пушечний огънь, а нашитѣ имъ отговорили. Нашитѣ, като по многочисленни, отдѣлили една часть отъ дружината, и я испратили изъ шумака да заградятъ Турцитѣ отъ къмъ Истокъ. Задъ воюющата дружина, нашитѣ поставили друга дружина на високий брѣгъ на Алтжпармаковото лозе. Слѣдъ три часовно непрѣкъснато взаимно стрѣление на двѣтѣ противоположни страни, и слѣдъ приближаванieto на испратенитѣ юнаци къмъ Турцитѣ, послѣднитѣ се разбѣгали. И така нашитѣ сполучили та захванали С. Источний край на Козарско, жителитѣ на което на другий день, въ Недѣля, се прѣнесоха въ селото ни спокойно.

25-й Априлия, Недѣля.

Частни битки при Голѣмо-Попово, Бѣга и Айдиново.

Слѣдъ Божественната служба на тоя день се извѣсти на народа въ черковата, щото всякой да прибере въ домътъ си по нѣколцина отъ околнитѣ си събратия. Всякой си бѣше приготвилъ по нѣколко оки червенъ пиперъ, който се бѣше прѣпорѣчилъ на жителитѣ за да си иматъ всякой у дома си. Той щѣше да се хвърля отъ женитѣ изъ прозорцитѣ на кѣшитѣ тогава, когато се видѣхме въ противнообстоятелство, т. е. когато неприятелитѣ навлѣзяха съ сила въ селото, та да може да се ослѣпятъ чрѣзъ него да немогатъ да видятъ.

Малко подиръ отпускътъ на черкова, дойде извѣстие отъ Бѣга, че тамошнитѣ и Айдиновскитѣ Турци заградили селото имъ и непушчали да излѣзнатъ нашитѣ събратия. Тогава се испроводиха, подѣ прѣдводителството на Командантитѣ Г-да Г. Ангелиевъ, Ваню Тодоровъ, братя Никола и Лазаръ, Кото, Никола Хр. Бояновъ, Василъ Петлешковъ, Ангелъ Ничовъ, Стоянъ П. Гьошевъ, Т. Костовъ и Стотницитѣ К. Малинчевъ, Ат. Милиевъ и други 400 войници за да отидатъ едни за въ с. Бѣга да оттърватъ братята, а други съ Голѣмо-Поповци да отидатъ на Голѣмо-Попово и зематъ останалитѣ имъ вѣщи. Отъ тая 400-тна дружина, 150 души отидоха за Голѣмо-Попово, а останалитѣ 250 души се опѣтиха за въ Бѣга. Щомъ пристигнали нашитѣ близо до Голѣмо-Попово, на върха въ шумака, ги заобиколили Турци въоръжени. Нашитѣ сполучили и се повърнали малко назадъ и слѣдъ нѣколко пушечни гърмежи и отъ двѣтѣ страни, Турцитѣ се разбѣгали, нашитѣ ги погнали и отишли до селото. Нѣкои си отъ селянитѣ на селото не се страхували, впуснали се да влѣзатъ въ кѣшитѣ си, въ тѣй като въ кѣшитѣ имало скрити Турци, то послѣднитѣ грѣмнали изъ една кѣща и свалили една жена и други 6 души мъжии отъ сѣщето село. Тогава като усѣтили, че може да произлезе по-голѣма опасностъ, върнали се назадъ. Щомъ се искачили назадъ на брѣга, Турцитѣ почнали да пушкатъ слѣдъ тѣхъ, нѣ неможли да убиятъ никого, а само едного на име Сотиръ, отъ Ясж-Кория, опърлили съ куршумъ по гърдитѣ.

На връщанieto си отъ Голѣмо-Попово, войницитѣ отидоха на помощъ на дружината въ Бѣга.

Колкото за дружината, която отиде за Бѣга тя щомъ пристигнала до селото, Турцитѣ трѣтили на бѣгъ. Нашитѣ, подпомогнати и отъ събратията ни

Бѣжане, спуснали се да ги гонятъ. Турците прѣмиснали отвѣдъ рѣката, на лѣвий брѣгъ и почнали да пушкатъ сръщу дружината. Една часть отъ нея тогава останала да продължава да пушка, а другата отишла къмъ Западъ да заобиколи Турците. Последнитѣ и отъ тамъ избѣгали, като оставили на земята 20 души мъртви и се опѣтили къмъ Айдиново. На Айдиновското поле се съзрѣли множество Турци съ знамена бѣли и червени. Дружината, подпомогната и отъ друга дружина наша изъ къмъ Козарско, безъ да се уплаши, впуснала се да гони Турците. Най-послѣ нашитѣ сполучиха да ги изгонятъ до къмъ Ново-село и Кричимъ.

Турците въ битката при Айдиново оставили около 150 души мъртви, три знамена червени и два коня, които нашитѣ прибраха. Въ време на битката въ Айдиново, Бѣжане можаха да се прѣнесатъ въ селото ни гдѣто до вечерята всичкитѣ се прибраха. Въ тоя день се прибраха и Коричане; отъ послѣдното село само 12 фамилии не слѣзоха въ тоя день. Отъ послѣ се помѣчиха да се прибератъ и тѣ, нѣ 6 фамилии загинаха по пѣтя отъ баши-бозуцитѣ. Въ тоя день се направиха 12 черешови топове и се прѣгледа смѣтката на направенитѣ книжни фишеци въ селото ни, които възлѣзоха на 480,000 заедно съ куршумитѣ. Освѣнъ тѣхъ, намираше се и готовъ пушалъ още 180 оки и 4000 куршумъ въ дѣски. Комитетътъ заповѣда да се направи пушалътъ часъ по-скоро на фишеци и да се излѣе оловото на топчета, съразмѣрно съ пушкитѣ.

Въ истий день вечерята пристигна отъ централний комитетъ до комитета ни писмо съ слѣдующето съдържание: «Турците се дигнаха сръщу насъ отъ къмъ Пазарджикъ. Ние испроводихме 1000 души сръщу имъ и ги отблъснахме. Георги Ангеловъ се

изисква съ 300 души отъ вашитѣ младежи да се отпрати незабавно къмъ Чепино, гдѣто ще се съединятъ съ нашитѣ 700 младежи, които се опѣтиха за Бѣлово. Останалитѣ ваши младежи да завзематъ и вардятъ селото ви съ прибранитѣ у него външни жители, до гдѣ пристигнатъ и нашитѣ и вънкашна-та помощъ».

Пристигнаха тѣжъ сѣщо и Здрѣбчани. Тѣ самички си свършили работата: испроводили напѣжъ фамилитѣ си, спрѣчкали се съ сѣселянитѣ си Турци. Последнитѣ избѣгали и тѣ си дойдоха сами. Всичкитѣ жители Българе отъ околнитѣ села, заедно съ живата си стока, тоя день се прибраха. Въ сѣщия день се прибраха и Кричимскитѣ игумени отъ обителитѣ св. Богородица и св. Врачъ, отци Нефтелимъ и Леонтий, заедно съ живата обителска стока.

Топоработницитѣ Ангелъ Алжиевъ (Куричанинъ), Кръстю Гьошевъ и Атанасъ Манчевъ (Брациговци) прѣдставиха топоветѣ, отъ които двата въ сѣщия день се опитаха. По прѣдложението на сѣщитѣ, направиха се още 4 сръдни черешови и два голѣми брѣстови топове. Всичкитѣ на брой 18 топове се обвиха и пристѣгнаха съ желѣзни обрѣчи.

Испроводихме триста души, подъ прѣдводителството на Георги Ангеловъ, да ударятъ изъ Пещера, да освободятъ и зематъ тамошнитѣ братя да испроводятъ неспособнитѣ за оружје въ село, а способнитѣ да взематъ съ тѣхъ за въ Чепено и Бѣлево.

Прѣдтечитѣ за тамо като се върнаха, явиха, че въ Пещера не може да се влѣзе, защото около градеца се събрали много баши-бозуци, Черкези и Цигане и се готвяли да нападнатъ на селото ни.

Слѣдъ това извѣстие, рѣши се да се укрѣпятъ

позициите съ обкопи на ония мѣста около селото, гдѣто се усѣщаше за опасно. До вечерята това се извърши. Ония мѣста около селото, гдѣто не бѣше за обкопъ, заградиха се съ голѣми грѣди, исправени прави и приковани една до друга. На Юго-Западната частъ, на Пазарджиската Капия се направиха врати отъ голѣми грѣди исправени. Привикаха се войниците отъ вънкашните позиции и се настанаха по позициите въ и около селото.

Селото се ограда съ позиции както слѣдва:

На Сѣв.-Западъ — задъ гробищата — отъ вратата до рѣката, една дълга позиция, въ която се поставиха 200 души подъ командата на Братя Иванъ и Никола Т. Банчови (Радуловци); въ розоварницата (гулапаната) на Никола Златковъ и на лѣтя до нея, се туриха, подъ Никола Хр. Бояновъ, 100 души. На останалата западна частъ въ къщите на В. Кавтанджиски, Ърналони, Самарджиски, Ангелото К. Мишево и К. Кьослято 100 души, подъ командата на братя Ангелъ и Михалъ Манчеви (Брациговци),

На Юго-Западъ, въ домътъ на прадѣдо ми Мишо (привременното ми жилище), при Пелина (Стара-крѣпостъ) 20 души, подъ командата на Ст. Кьор-Кольовъ. На право на Югъ между домътъ на Н. Янковъ и Нането, въ дерето, подъ командата на Петко Ив. Янковъ се поставиха 60 души; между Нането и Д. П. Янковъ, подъ командата на Д. П. Янковъ и Апостолъ П. Димитровъ се поставиха 30 души; между Ат. Дамчевъ и воденицата Василъ Бѣлювъ подъ командата на К. Томчевъ, Кръстю Петлешковъ, Т. Ат. Дамчевъ, Юрданъ П. Къновъ, Юрданъ Павлевъ се поставиха 100 души.

Въ воденицата на Павле Кьосе-Кехаовъ, срѣщу Врайнекъ, подъ командата на Сърбенъ Цанковъ (Брациговецъ) и Вани Дечовъ (Куричанинъ) се по-

ставиха 100 души; при гюлтѣ на дѣдо Мошо Атанасовъ, подъ командата на Насю Бѣлчевъ (Здрѣбичанинъ), се поставиха 50 души.

На Сѣв.-Истокъ на кръстопѣтя, подъ командата на Георг. Костовъ (Брациговецъ) и Илия Джиката (Здрѣбичанинъ) се поставиха 50 души; на св. Атанасъ подъ командата на Стоянъ П. Гьошевъ (Брациговецъ) и Петръ С. . . (Козаровецъ) се поставиха 80 души; на кулата, подъ Иванъ Т. Грънчаровъ и Георги Търпомановъ — 50 души; въ къщата на Никола Налбантина, подъ командата на Ат. Ст. Ликумановъ, Хр. Н. Юруковъ и Ив. Ат. Петлешковъ — 60 души. На С.-Западъ на къщата, подъ командата на Кольо, Лазаръ и Кото (Алиходжовци), Илия Ангеловъ (Вѣжанецъ) и Илия и Христю Пъртжови (Брациговци) се поставиха 80 души.

Войниците младежи по всичките горѣказани позиции, бѣха размѣсени съ ония и отъ селата съ размѣрно съ числеността имъ, и всякой имаше съ себе си по 150 фишека. Освѣтъ тѣхъ, въ всяка позиция се поставиха на всякой челоуѣкъ още по 150 фишека. Опрѣдѣлиха се особенни челоуѣци да принасятъ по позициите храна, вода и други на войниците.

Освѣтъ поменатите позиции, останалите части околорѣстъ селото, които сѣ захванати съ каменни къщи, бѣха завземени съ войници, тѣй сѣще снабдени съ нуждите.

Въ всякоя издигната къща въ селото се поставиха стрѣлци съ добри пушки. За такива служяха къщите на Щ. Хр. Бѣчеваровъ, Н. Ив. Юруковъ П. Лукумановъ, зданията на св. Димитръ и дѣвическото училище, къщите на Ан. Мижорковъ, на дѣда Миша Атанасовъ на Ив. Янковъ и нѣкои други, отъ които можеше да се стрѣли къмъ върховете на всичките брѣгове.

Главний командантъ на всичкитѣ подкоманданти и стотници се постави Георги Ангеловъ (Радуловецъ). За надзиратели на позициитѣ се опрѣдѣлиха Н. Ив. Янковъ, Ан. Н. Юруковъ, Ив. П. Юруковъ, Ан. Мижорковъ, Т. Костовъ, Никола Налбантинъ, Ат. Мишевъ, В. Дипчевъ, Т. Вачковъ (Радуловци) и Милю (отъ Козарско), които се натовариха съ грижата да набавватъ всичко, що трѣбва въ позициитѣ, на около и въ селото. На останалитѣ членове отъ комитета Свящ. Никола, Св. Димитръ, Щ. Хр. Бъчваровъ, Ст. Д. Юруковъ и П. Ликумановъ, се поръча да застъпватъ всякий день въ училището и да държатъ списъкъ гдѣ, и какво оружје и припаси да даватъ на позициитѣ. Това бѣше най-последното распорѣждане. Часътъ на 8 по турски прѣзъ тоя день пристигна отъ Пещера голо по риза момчето на Търпо Кирмидчията (Брациговецъ, прѣселенъ въ Пещера прѣди 20 години). То дойде търчишкомъ. Испърво каза, че Турцитѣ го хванали, и като го мъчили да го колятъ, сполучило да избѣгне изъ рѣцѣтъ имъ да дойде тука. Нѣ слѣдъ здраво испитвание, то исповѣда, че нарочито го билъ испроводилъ отъ Пещера Дели Хафузъ, да види и познае каква и колко сила има въ селото ни. Исповѣда още, че много Турци, Черкези и Цигане въоръжени се готвели да ни нападнатъ и избиятъ. Прѣзъ нощта пристигнаха пакъ отъ Пещера Хр. П. Цикаловъ и Ст. П. Ивановъ, които били прислѣдвани отъ Турцитѣ.

27-й Априлия, Вторникъ.

Прѣзъ тоя день пристигна пакъ отъ Пещера Хр. Пунджовъ съ истата цѣль. И той каза, че Турцитѣ на сила го испроводили да изгледа силата и пакъ да се върни. Него и момчето запряхме въ селото ни. Отъ тоя Пунджовъ се научихми още, че пещер-

скитѣ турци, заедно съ Кол-асъ Ахмедъ ага и Барутанлията Ахмедъ ага, повикали (въ Недѣля) на конака по-главнитѣ пещерски Българе, а именно: Чорбаджи Хр. Георгиевъ, Хр. Ат. Попче, Георг. К. Ивановъ, Георги Костадиновъ, Георг. Н. Гаджовъ, Д. Т. Тупчевъ, Петръ Д. Рѣка, Ламбре Х. Тодовиевъ, Ат. Г. Пассаревъ и Георг. Ат. Батакли, отъ които зели подписа, че ако пукне една пушка отъ Българска страна къмъ турцитѣ, ще се обезглаватъ.

Въ тоя день се събраха всички кантаревни топки въ селото ни, които се употрѣбиха за гюлетата на топоветѣ. Въ сѣщия день на гробищата се опитаха отъ топоветѣ три малки и единъ голѣмъ съ гюлетата и се уопозна силата имъ. Въ време на опитванието бѣха всичкитѣ священници, 1000 войници и множество народъ. Свободно и весело се испѣха тогава слѣдующитѣ пѣсни:

Бойтъ настана, тунатъ сърдца ни
Ето ги близко наш' тѣ тирани;
Дързостъ дружина, вѣрна сговорна
Ний не сме вече рая покорна.

Българи юнаци щѣли още спимъ и пр.

Слѣдъ това се распорѣди кждѣ да се поставатъ топоветѣ за забрана. На гробищата на черковището Св. Георги се поставиха двата голѣми топове, и около гробищата 8 малки, а останалитѣ се поставиха на Св. Атанасъ и на кръстопътя при него, гдѣто се усѣщаше опасностъ и единъ при кждѣта на Н. Налбантина.

28-й Априлия, Срѣда.

Въ тоя день пристигна отъ Батакъ Насю Аджиевъ. Той каза, че билъ испратенъ отъ Баташкитѣ чорбаджии да докара 170 коне въ Брацигово, защото нѣкои си чорбаджии желаяли да се прѣнесатъ въ

Батакъ. Нъ по пжтя между Новата-Махала и Паничарево, изгърмѣли нѣколко пушки, и отъ другаритѣ му трима се убили, другитѣ избѣгали, конетѣ имъ зели Турцитѣ, а той се скрилъ и сполучилъ да избѣгне и дошълъ да извѣсти за станалото. Това печално извѣстие покърти сърдцата на всички ни. Тогава се събрахме съ командиря Г. Ангелневъ, подкомандиритѣ Н. Х. Бояновъ, Лазаръ, Колю, Кото, Ив. Т. Банчовъ, В. Петлешковъ, и горѣпомѣнатитѣ настойници, и рѣшихме щото, като испитаеме кои сж виноватитѣ и слѣдъ като имъ припомнимъ повторително за дадената имъ клѣтва, да имъ кажемъ рѣшително, че ако си нестоятъ твърди на клѣтвата да ги съсѣчемъ прѣдъ публиката, тѣй като съ това имъ непостоянство, тѣ прѣдаватъ въ цѣлѣтъ на Турцитѣ толкозъ хиляди души. Отидохме на училището и, съ голи сабли въ рѣцѣ, испитахме кои сж виноватитѣ. Казахме имъ, че ако не си сж вѣрни на клѣтвата, сега ще измрѣтъ прѣдъ публиката. Извадихме двамата виновати отъ комитета и ги поставихме въ укрѣпенитѣ позиции.

Въ тоя истий день единъ Паничарецъ ни принесе едно писмо отъ страната на Барутанлията Ахмедъ-ага, съ което послѣдний призоваваше священникъ Никола, священникъ Димитръ, Н. Юруковъ, Ст. Юруковъ, Н. И. Янковъ, П. Ликомановъ, Ан. Мижорковъ, Т. Костевъ и Ат. Мишевъ да отидатъ въ Паничарево да направятъ спогодително съ което да се обвържатъ, щото да се не нападаме, а да се бранимъ взаимно. Ний му отговорихме да дойде той въ селото ни и да направимъ спогодбата. Той не щѣ да дойде. Тогава ний рѣшихме да му отидемъ съ топове и войска, та съ чървено мастило да запечатимъ желанието му, защото, споредъ доказанието на посланика му, той билъ приготвилъ въ гората задъ

Паничарево много баши-бозуци и се готвилъ да ни нападне. Заобиколихме позицитѣ около селото низвѣстихме на всички да бдятъ добръ щото ако би нѣкой да излѣзе безъ позволенieto ни, да го упушнатъ. Върнахме Паничареца, като му казахме, че на утрѣшний день ще му испроводимъ изискуванитѣ му челоуѣци.

Прѣзъ нощта се уловиха двѣ Паничерчета, у които се намѣриха кутии съ кибритъ. Споредъ казванията имъ, тѣ били испроводени отъ самийтъ Ахмедъ-ага да влѣзатъ скришната въ селото и да подпалятъ нѣкоя и друга плѣвня за да побъркатъ редѣтъ и силата ни. Такава щѣше да бжде неговата спогодба.

29-й Априлия, Четвъртъкъ.

Въ тоя день никждѣ неотидохме, нъ рѣшихме на утрѣнѣта въ Петъкъ, да испроводимъ 300 души войници съ три малки топове на върхѣтъ на Кошарището срѣщу Паничарево, да направятъ спогодба съ Ахмедъ-ага. Въ него день всичкий женский полъ се въорѣжи; коя съ сабля, коя съ косеръ или сѣрпъ прикованъ на върлина, коя съ сопа и съ въодушевени сърдца се готвиха да бранятъ мило то си отечество и милитѣ си рожби отъ Турцитѣ.

30-й Априлия, Петъкъ.

Общий бой около Брацигово.

Слѣдъ съмнувание опрѣдѣленитѣ 300 душъ войници съ управителитѣ си и съ топоветѣ си излѣзоха за въ Паничарево. Когато се искачили на върха надъ Врайникъ тѣ потѣглили и се настанчили на върха надъ Кошарището, нъ съ прѣдпазване, за да ги невидятъ отъ селото. Селото Паничарево било обградено съ укрѣпени позиции. Слѣдъ като се расположи-

ли добръ, войниците испроводили на отворено единъ човекъ да повика съ високъ гласъ Ахмедъ-ага. Отишълъ и извикалъ нѣколко пѣти, нѣ нѣмало никакъвъ гласъ, да имъ се отзове, нито човекъ да се види. Намѣсто човѣчески гласъ изъ позициитѣ изгърмѣла една пушка, куршумътъ на която падналъ близо до викача. Тогава по заповѣдъ на командира, нашитѣ отговорили съ единъ тонъ и развалили една отъ позициитѣ имъ и една къща. Турцитѣ отговорили отъ много мѣста съ огньове. Битката се протакала цѣли два часа. Въ това време притърчали съгледачи и казали на Командира, че много башибозуци съ чървени знамена ишли изъ планината и други тѣй сѣще многобройни идѣли изъ Кръстецъ, Св. Спасъ и изъ Пещера. На това извѣстие, Командирътъ направилъ команда да се завърнатъ въ село. Единъ отъ топоветѣ отъ многото пушканье се пукналъ, нѣ и него върнаха.

Часътъ на 5^{1/2} по турски чуха се много гласове отъ пушки изъ къмъ Пещера. Говедаритѣ, козаритѣ и воловарчетата, които бѣха по ливадитѣ кждѣ св. Тодоръ, избѣгаха въ селото. Говеда, овци, кози, волове и коне останаха вънъ и се забраха и откараха отъ башибозуцитѣ въ Пещера и Паничарово. Ний си рѣкохме: очакваннитѣ, а не желаеми, гости дойдоха. Много башибозуци изъ Пещера и Паничарово съ чървени знамена идѣха къмъ селото ни и непрѣстанно пушкаха срѣщу насъ. Щомъ приближиха до могилата на Банището и горѣ на Кошарището, нашитѣ топчин изъ гробищата отговориха имъ съ топоветѣ. Топоветѣ на гробищата бѣха настроени да гледатъ къмъ Широка пѣть, къмъ Пещера и Кошарището. Слѣдъ пукването на първий топъ къмъ Банището, на зидътъ на Тошковата нива се увиснаха двама Турци, другитѣ се повърнаха малко на-

задъ, нѣ продължаваха да пушкатъ. Отъ Кошарището и Дуковитѣ ниви Турцитѣ продължаваха да пушкатъ по позициитѣ на гробищата. И нашитѣ почнаха изъ позициитѣ да имъ отговарятъ. Турски знаменосецъ, като се готвѣше да побие знамето на Дукова нива, биде убитъ отъ нашитѣ изъ гробищата, впусна се другъ да го побие, и той се уби. Топоветѣ ѣчиха и задаваха страхъ на Турцитѣ. Третий се впусна, взе знамето и се задничи задъ единъ каменъ и така сполучи да го побие въ шумака. Чу се друго пушканье изъ къмъ Нерезето. Изъ тамъ нападнаха башибозуци Тѣмрешлии, Кричемци и отъ други мѣста. Нашитѣ отъ къмъ тая страна не оставяха тоя день да побиятъ Турцитѣ знаме на срѣща имъ. До вечерята въ тоя день на Габере нашитѣ убиха 6 турски знаменосци.

Отъ къмъ капията ни нападнаха Пазарджикски Турци и Черкези. Нашитѣ отъ всякъдѣ непрѣстанно отговаряха. До вечерята отъ пушечний димъ въ селото и надъ селото стана мрачина като отъ найтъмнитѣ облаци, които прѣпрѣчватъ слънцето. Башибозуцитѣ токо-речи заградиха селото ни около връсть — на расстояние, колкото може да кара една добра пушка. Гласътъ на пушки извънъ отъ временавреме ставаше по-силенъ и се умножаваше. И нашитѣ продължаваха тѣй сѣщо да имъ отговарятъ. Турцитѣ непушкаха само срѣщу позициитѣ, нѣ и по къщитѣ, така щото куршумитѣ имъ падаха въ къщитѣ — възъ чирепицитѣ, като най-силенъ и едъръ градъ. Отъ куршумитѣ имъ, които бѣха дълги около три сантиметра, разбирахме, че пункиитѣ имъ сѣ здрави и че могатъ отъ далечъ да биятъ. Качихъ се на най-високата позиция при квартира ми, погледнахъ съ близогледътъ и видѣхъ, че башибозуци идатъ като мравки и съ много знамена.

Слѣзнахъ и намислихъ да отида на гробищата да се спорозумѣемъ съ командантъна. Тръгнахъ и стигнахъ. На пѣтя видѣхъ едно 9 годишно момченце на В. Джабаровъ (отъ селото ни) прострѣно мъртво, ударено отъ Турцитѣ, като бѣгало отъ дома си. До вратата на розоварницата, тоже ударенъ отъ Турцитѣ, лѣжаше мъртъвъ 16 годишниятъ синъ на Ат. Марковъ. Сговорихме се и отидохме да заобиколимъ всякой участъка си. Заобиколихме и на всички казахме да се държатъ здраво. Съ умъ да хвърлятъ. Нощъ непрѣстанно да пушкатъ като си кръсто сватъ хвърлянето, а денъ да внамаватъ, когато неприятелитѣ почнатъ да приближаватъ, тогава да хвърлятъ. Тая нощъ голѣмъ страхъ облада всичкитѣ въ селото ни. За насърчение ние имъ говорихме да се небаятъ, защото Турцитѣ иматъ по малко патрони, ще си ги испушкатъ и пакъ ще си отидатъ.

Цѣлата нощъ турцитѣ пушкаха и викаха. Дивитѣ имъ вѣкъ заглушаваше въздухътъ.

Прѣзъ тая нощъ дойде ни на умъ за нашитѣ прадѣди, които въ подобенъ случай сѣ поставяли свѣщенникитѣ си на всенощное бдѣние. Сабрахме се и повикахме Игумитѣ и всичкитѣ свѣщенници и ги умолихме да се посвятятъ на всенощное бдѣние. Прие се; и духовнитѣ лица заминаха въ длъжността си. По кѣщитѣ въ всяка кѣща се запалиха кандила, които дено-нощно и непрѣкъснато горѣха. Майкитѣ заповѣдаха на малкитѣ си дѣтица да правятъ поглони и да се молятъ Богу прѣдъ кандилата, та дано Милостивий Богъ се смили поне за младитѣ, та край тѣхъ да спасе отъ погибель всичкитѣ жители находящи се въ селото. Кѣдѣ сръднощъ свѣтнаха изъ кѣщята и кандилата.

1-й Маия Сѣббота.

На утринята осѣмнахме живи и здрави и селото не поврѣдено. Божий прѣстъ ни запази. Съ дружината ние заобиколихме всичкитѣ позиции около селото и, Слава Богу, нѣма нито единъ убитъ отъ нашитѣ. Турцитѣ прѣзъ нощта се заячили задъ зидовитѣ на розовитѣ градини около селото и непрѣстанно пушкаха и куршумитѣ отъ пушкитѣ имъ падаха като градъ. Чирепницитѣ по кѣщитѣ се испотрошиха. Непрѣстанно дохождаха баши-бозуци, съединяваха се съ прѣдишнитѣ и пушканието се умножаваше.

Заобиколихме позициитѣ и казахме на войницитѣ, щото когато чуятъ, че Турцитѣ пзвизкатъ Алла-ала-а-а-а, тѣ да имъ отговарятъ съ урра-урра-а-а-а, и да пушкатъ сръпцу тѣхъ.

Мръкна се. Пушканието и отъ двѣтъ страни се продължаваше. Въ селото по кѣщитѣ кандилата свѣтяха, и на окото се отражаваше като зрѣлище отъ много звѣзди. Отъ една страна се виждахме въ опасность, като бѣхме заградени отъ хиляди баши-бозуци, а отъ друга приятно бѣше на военнлюбивий и отечественлюбивий чловѣкъ да слуша гърменето на хилядитѣ пушки.

Тая нощъ, часътъ около два, за половинна часъ Турцитѣ отъ кѣмъ Кошарицето непушкаха и се чуеше да вика изъ тая страна ходжа. Спуснахме се отидохме по високитѣ кѣщи и распоредихме се щото войницитѣ тамъ да гърмятъ направо кѣмъ Кошарицето.

2-й Маия, Недѣля.

Осѣмнахме пакъ живи и здрави. Заобиколихме позициитѣ. Отъ нашитѣ нѣмаше убитъ нито единъ. Турцитѣ непрѣстанно пушкаха, и нови продължава-

ха да дохождатъ. Селото около-врьстъ почърнѣ отъ баши-бозуци и Черкези. Нашитѣ на св. Атанасъ и на кръстопѣтя чудо извършили отъ къмъ оная страна на Габера и задъ св. Атанасъ. Много трупове отъ убити баши-бузуци лѣжаха по розовитѣ градини. Розовитѣ трънки бѣха изсѣчени отъ куршумитѣ, като съ коса. Направихме засѣданіе въ училището и рѣшихме, нашитѣ да нехвърлятъ отъ позициитѣ на пусто, а само да гледатъ когато почнатъ да приближаватъ къмъ тѣхъ Турцитѣ, тогава и тѣ да подкачатъ да гърмятъ.

Слънцето грѣеше, нъ въ селото слънце нѣмаше, то се помрачаваше отъ пущечний димъ.

Отъ селото се пушката само изъ високитѣ кѣщи, а отъ позициитѣ само отъ св. Атанасовската, на която се даде позволение да пушка непрѣстанно, тъй като отъ тамъ се виждаше голѣма опасностъ. Много Турци паднаха тоя день на Кошарището и на Габера. Турцитѣ отъ позициитѣ си непрѣстанно пушкаха. Отъ Пещера много талиги дойдоха на Банището и на Широко пѣтъ. Погледнахъ съ близогледа, видѣхъ, че стоваряха нѣщо като врѣтища и торби. Отъ едни талиги растоваряха за турцитѣ храна. На много мѣста до позициитѣ си, Турцитѣ бѣха си направили колиби отъ шума, гдѣто поставяха припаситѣ си. Надвечеръ нѣкои си ни запитаха: гдѣ е отчакванната помощъ? Отговорихме имъ, че Г-нъ Бенковский съ дружината си иде отъ къмъ Бѣлово. Успокоихме ги и тръгнахме по позициитѣ.

Мръкна се. Гръмението на хилядитѣ пушки слѣдваше, ушитѣ ни затъпѣха. Кѣщнитѣ звѣзди свѣтяха и докарваха на челоуѣка на память да се отправи къмъ Всемиловичий Създателъ и да проси помощта му. Около срѣдъ нощъ видѣхме, че небото надъ Батакъ се червенѣе и си помислихме, че Батачане сѣ запа-

лили Новата Махала. Извика ходжата отъ къмъ Кошарището. Едновременно изгърмяване на пушкитѣ изъ селото къмъ Кошарището потърси кѣщитѣ като отъ землетръсение. Турцитѣ извикаха *Алла-Алла-а-а-а*, и нашитѣ отъ всякадѣ грѣмнаха като викаха *урра-урра-а-а-а*.

Тоя викъ не бѣше на добръ. Притърцахме да видимъ що е. Забиколихме къмъ гробищата. Казаха ни, че Турцитѣ се помѣчили отъ къмъ моста и Сарговица да нападнатъ съ пристѣпъ. Отидохме на св. Атанасъ, и тамъ това извѣстие.

3-ий Маия, Понедѣлникъ.

Отъ къмъ Кошарището, Дѣбака и Врайнекъ, Турцитѣ като неможяха да сполучатъ да гърмятъ съ пушкитѣ си, почнаха да търкалятъ връзъ позициитѣ голѣми камъни. Нашитѣ не се отмѣстили отъ мѣстата си. Мнозина сполучили та свалили на земята търкалячитѣ. И тоя день разгледахме, отъ нашитѣ нѣмаше нито единъ убитъ. Наоколо имаше много убити Турци и животни. Турчинтъ, който бѣше се скрилъ въ Стаменкината воденица, която и подпалилъ на излазянието отъ нея, биде убитъ.

На тоя день Турцитѣ запалиха Бѣга и Козарово. Бойтъ се продължаваше непрѣкъснато.

4-ий Маия, Вторникъ.

Бойтъ слѣдваше. Турцитѣ продължаваха да пушкатъ и викатъ. Прѣкраснитѣ розови градини, съ расцвѣтенитѣ прѣблѣднели рози, прѣдставляваха като една гора покрита съ сѣжна покривка. Отъ една страна се мисляше, че Брациговци губятъ отъ производителността, нъ отъ друга се мисляше, че повече печелятъ, като съ тая загуба се придобива свободата. Нашитѣ позиции мълчяха, освѣнъ св. А-

танасовската и отъ вжщитѣ. Чакаме помощъ, помощъ нѣма.

5-ий Маия, Срѣда.

Бойтъ се продължаваше въ усилен размѣри отъ турска страна. Нашитѣ мълчяха. Часътъ около 5 прѣзъ денътъ една многобройна чета баши-бозуци, подъ прѣдводителството на единъ прѣвисокъ войвода отъ арнаутска порода, наближи до моста срѣщу гробищата. Щомъ се испрѣчи войводата имъ на връха на моста, потеглилъ отъ западната позиция Хр. Ат. Стоянкинъ, ударилъ го въ срѣдъ челото и войводата се прѣмѣтна задъ моста мъртавъ. Последователитѣ го налѣгаха на земята и влѣчишкомъ, влѣчишкомъ избѣгаха. Ударванieto на войводата имъ страшно порази Турцитѣ отъ тая страна. Часътъ на три сжщий день, отъ вжщата на Н. Из. Янковъ, Из. Ат. Рамбовъ уби ходжата, който викаше на Кошарището. Слѣдъ паданieto на ходжата, пушканieto имъ отъ тая страна се спрѣ около единъ часъ. Послѣ единъ часъ, отъ тая страна пушканieto се усили твърдѣ много. Множество баши-бозуци отъ къмъ Доспатскитѣ планини изпълниха Кошарището, Банището и Широко-пѣтъ; тѣй сжще множество баши-бозуци изъ Кръстецъ и Ропско изпълниха турскитѣ позиции срѣщу св. Атанасъ и кръстопѣти. Тоя день гърмежътъ на турскитѣ пушки бѣше много страшенъ. Младежитѣ по позициитѣ даваха напѣвъ да излѣзатъ на вѣнъ, да направятъ настѣпление и да изгонятъ Турцитѣ. Събрание стана на училището, размисли се дали трѣбва да се допусне на младежитѣ да излѣзнатъ и да направятъ настѣпление. Като се взе въ внимание постоянний имъ напѣвъ рѣши се да имъ се дозволи, щото прѣзъ идущата нощъ да излѣзнатъ и нападнатъ. Расказахме на всич-

кото население, че тая нощъ ще се извърши последната битка, та всякой да се приготви и да се бие юнашки за животъ или смъртъ. Настѣплението се рѣши да стане отъ Кулата за къмъ Широко-пѣтъ като въ сжщото време топоветѣ загърмятъ отъ гробищата и св. Атанасъ къмъ турскитѣ позиции, така щото да може да се отвори пѣтъ, да излѣзнатъ нашитѣ и да заградятъ Турцитѣ и да ги истрѣпимъ, та да се освободимъ.

Въ рѣшението се взе въ внимание и това: въ случай, че ни прѣвари редовна войска, никой да не пушка срѣщу нея. Ако ли и редовната войска почне немилостиво да ни трѣпи, то кой колкото може и каквото знае нека прави съ тѣхъ, само да гледа, щото отъ какъ е пушкалъ на войската, да не падне живъ въ ржцѣтъ било на редовнитѣ било на баши-бозуцитѣ. Всичкитѣ освѣнъ малолѣтнитѣ, направихме последно опрощение. По всичкитѣ позиции ѣвна гласътъ на опрощалната пѣсень:

Прощавай майко и ти родно отечество,
Азъ се впушамъ на бойното поле,
Турчинъ жестоко и върло да накажа . . .

.

Съ пълна готовность и самоотвържение всички бѣхме се приготвили да излѣземъ прѣзъ настѣплението тогава нощъ и да пропждемъ обсадителитѣ ни. Не се мина обаче много време, когато часътъ на 10^{1/2} надъ вечеръ, се чу силенъ гърмежъ на топъ отъ Голѣмата Пждарница. Гюллето на топа удари точний зидъ на гробищата. Тамъ гдѣто удари, зидътъ се събори и се издигна голѣмъ димъ отъ запаленъ пупалъ. Подиръ изгърмяването на топа, чу се пакъ отъ сжщото мѣсто гласътъ на военна буря. Подиръ петъ-минуточно мълчение отъ къмъ запад-

ната страна, отъ същата пѣдарница изгърмя още единъ топъ, гюллето на който удари въ къщата на баша ми дѣда Миша. Третий пѣтъ, пакъ слѣдъ петъ минута мълчение, удари пакъ въ същата къща и бурията засвири за прѣдаване. Башни-бозуцитѣ на Сѣверната, Источната и Южната страни продължаваха да пушкатъ, ако и да свирише бурията да прѣкъснатъ гърмениято. Четвъртий пѣтъ топъ се хвърли отъ могилата на Банището. Гюллето му падна връзъ къщата на Никола Т. Люджовъ до самата къща на дѣда ми Н. Ив. Янковъ, гдѣто се намѣрихъ въ заобикалението си. Пукътъ и димътъ на гюллето, което излѣзе отъ него, стрѣсна всички ни, които се намѣрихме въ същата къща. Отъ разпръснатитѣ части на гюллето разумѣхме, че отъ къмъ оная страна е дошла войска. Отъ грѣмежътъ на пушкитѣ прѣзъ миналитѣ 5 дни слухътъ на всички ни бѣ затъпѣлъ, та неможихме отъ веднажъ да разберемъ добръ каква е войната. Топовний грѣмежъ отъ Западъ продължаваше да гърми слѣдъ всяко петъ минута мълчение. Излѣзохъ изъ речений домъ да отида да се намѣря съ командира и съ другитѣ членове на комитета да видимъ тѣ на какво мѣстѣ сѣ за това топовно гърмение.

На излизанieto ми изъ пѣтнитѣ врата изгърмя още единъ топъ, гюллето му падна задъ мене на разстояние три раскрача и удари въ зидътъ на домътъ на Хр. Кр. Прѣкумкинъ.

Въобразихъ си тоя часъ, че злото ми слѣди и работата е спукана. По-надолу до водопроводътъ на пазарището мя срѣщнаха мнозина и мя питатъ: „каква е работата?“ Азъ имъ отговорихъ, че отивамъ да вида. Намѣрихъ се съ главний командиръ Г. Ангелневъ и съ другата ми дружина, заобиколихме позициитѣ и заповѣдахме на войницитѣ да

бдятъ да не стрѣлятъ срѣщу войната, а башни-бозукътъ да неоставятъ да приближи до селото, а въ случай, че напни да влѣзне насила, тогава да стрѣлятъ и да измрѣмъ до единъ, а нему да се не прѣдаваме. Топовнитѣ грѣмежи, както първо, продължаваха да гърмятъ, нѣ гюллетата падаха не на здрави мѣста, отъ което разбирахме, че това е за да ни уплаши и принуди да се прѣдадемъ. Събрахме се на училището всички членове на комитета, священниците, главний командиръ, подкомандиритѣ и стотницитѣ и разскахме като какъвъ край да дадемъ на тая работа. Едни склоняваха да се прѣдадемъ, другитѣ несклоняваха. Последниятъ страна каза да не се прѣдаваме тая нощъ, защото е опасно, нѣ да оставимъ за зараньта. Тѣй като вишегласието рѣши да остане за зараньта, събранието се разотида. Битката на Истокъ и на С.-Истокъ се продължава и отъ башни-бозуцитѣ и отъ нашитѣ, а отъ къмъ страната на войната нашитѣ мълчяха. Часътъ около 12 вечерьта топоветѣ почнаха да гърмятъ отъ св. Петръ на Дуковитѣ ниви. Мръкна се хубаво, топоветѣ сега слѣдъ всяки четвъртъ часъ гърмяха и си продължаваха да гърмятъ цѣлата нощъ.

Часътъ около 6—7 прѣзъ нощьта имаше тишина на источната страна. Въ това време бурията засвири. Слѣдъ бурията чу се гласъ, който викаше и казваше по турски: *Ей раяларъ, теслимъ олунузъ — теслимъ олунузъ, зира зиянъ оладжаскинъжъ*. Слѣдъ викътъ топътъ пакъ изгърмѣ. Мнозина си мислихме, че прѣзъ тази нощъ ще има мнозина истрѣпани отъ нашитѣ отъ топовнитѣ гюллета.

6-ий Маия, Четвъртъкъ.

Станахме зараньта рано и прѣди съмнувание отидохме пакъ на училището. Всичкитѣ, които бѣха

назначени да командуватъ и да обикалятъ позициитѣ, бѣха противни на прѣдаванетоъ, нѣ други, които постоянно бѣха да се прѣдадемъ, взеха грижата да испроводятъ пратеникъ на Кошарището при пашата да направи сговоръ за прѣдаване и миръ. Склоняватъ да се прѣдаватъ, пъкъ никой не отива. Най-послѣ Козарскій кметъ на име Милю рѣши да отиде и слѣдъ като се опрости съ всички ни и съ своитѣ си, трѣгна да отиде. На излизанieto му изъ селото зими на прѣзъ моята позиция на Пелина при Старото кале, и тукъ се прости съ дружината ми и отиде. На искачванетоъ му на нагорѣ, спустнаха се нѣколко баши-бозуци да го прѣсрѣщнатъ и обикалятъ. Хасанъ паша, началникътъ на редовнитѣ, съгледа баши-бозушкото припкане и на часа испрати войници, които спрѣвариха пратеника, когото и приведоха при него.

Кошарището бѣше се напълнило съ толкова войска и баши-бозуци, щото неможеше да се види нито стѣпка земя. Околоврѣстъ селото до $1\frac{1}{2}$ часъ всичко бѣше почърнѣло, като мравунякъ, отъ баши-бозуци. Голото око прѣсмѣташе да имаше безчисленна сганъ хора. На тоя изгледъ ние си присмѣтнахме, че сме изгубени вече до кракъ всички, които бѣхме въ селото събрани.

Слѣдъ единъ часъ бавение при пашата, пратеника Г. Милю се завърна. Като пристигна до позицията ни каза, че работата е добра, нѣ само ако се прѣдадемъ, ако ли не ще ни избиятъ въ къщитѣ съ топоветѣ. Баши-бозуцитѣ пакъ подкачиха да гърмятъ връзъ селото ни. Пашата распрати войници, които расиждиха баши-бозуцитѣ на страна и една частъ отъ войската захвана селото околоврѣстъ и не даваше да влѣзне баши-бозукъ въ селото, нито да гърми. Отидохме на училището. Тоя пътъ стана

голѣмо събрание. Г. Милю почна да говори: „пашата каза да отидатъ при него Св. Никола, Св. Димитръ, Ангелъ Хр. Манчевъ, Щ. Бѣчваровъ, Колю Юруковъ, Ст. Юруковъ, Ан. Мижорковъ, П. Ликомановъ, и други отъ селото ни, както и кметоветѣ на другитѣ села за да направятъ сговоръ за миръ; защото ако не идатъ и не се прѣдадемъ ще измрѣмъ до единъ. Имената на всичкитѣ, които се изискваха бѣха написани на книга по Турски. Благоразумнитѣ въ събранието рѣшиха да отидатъ тия хора, а населението да се прѣдаде и да прѣнесе орѣжието на гробищата.

Слѣдъ дълго двоумение най-послѣ отидоха при пашата Ан. Манчевъ, Щ. Бѣчваровъ, Н. Юруковъ, Ст. Юруковъ, П. Ликомановъ, Ан. Мижорковъ и Милю. На отиванieto имъ една пушка пукна, отъ Сарговица и насмалко щѣла да удари Ан. Мижорковъ. Тогава засвири бурята и се видѣха войници, че слизаха за въ Сарговица.

Пашата пакъ проводи войници да ги посрѣщнатъ и заведатъ при него. Въ разговорътъ Пашата, слѣдъ като ги испиталъ за причинитѣ на възстанието и защо не хвърляха срѣщу войната, като сж възстанали, нашитѣ казали: „че ние не сме противни на пашата, а на башибозука, на когото и не се прѣдадохме, защото башибозукъ вѣра нѣма и не знае нито законъ, та ако се прѣдадѣхме на него, щѣше да ни исколи като овцѣ. Сега ние като сме покорни на царя, затова и се прѣдаваме на тебе, само се молимъ всичко да ни простите и живота да ни подарите“ На тия думи Пашата пролѣлъ сълзи и казалъ на Милю: „хайде иди ти сега въ селото, та кажи на селянитѣ да си принесѣтъ орѣжието на гробищата и азъ ще слѣзна съ чорбаджиитѣ тамо да зема орѣжието, и да испѣда башибозуцитѣ.

И кажи на селянитѣ, че, ако се не прѣдадѣтъ, азъ ще исколя чорбаджитѣ, а селото съ жителитѣ ще истрѣпа съ топоветѣ, които видите тука наредени, защото Хафузъ паша на срѣща съ много топове чака да ударимъ селото. При това казалъ му още че башибозуцитѣ исклали Батакчане.

Тукъ му е мѣстото да забѣлѣжа, че на Кошарището Хасанъ паша бѣше се вгвездилъ съ двѣ батерии топове и съ 6,000 войска. Прѣзъ нощта бѣше пристигналъ и Хафузъ паша съ една батерия топове и съ 4,000 души войска и се бѣше настанилъ на голѣмата пѣдарница.

На разсъмнувание, Хафузъ паша накара свирцитѣ си да засвирятъ на Хасанъ паша за бой, щото последний да позволи да се удари селото, нѣ той му отговори, че това село нѣма да се удари, защото се прѣдава. Хафузъ паша пакъ повтори, нѣ Хасанъ паша повторително и категорически му отговори, че нѣма да се удари селото.

По доказванието на Г. Милю, Хасанъ паша самъ си исповѣдалъ прѣдъ него, че като се искачилъ на св. Петръ и погледналъ къмъ селото, което отъ къмъ тая страна се гледа съвършено, видѣлъ, че по кѣщитѣ се свѣти отъ кандилата, та дошло му нѣкакъ си умиление, и тоя си часъ казалъ на войницитѣ си: „Бу кьой ворулмааджакъ (това село нѣма да се удари) Аллахъ ичирде-джръ (Богъ е вжтрѣ). Както и да е, прѣзъ тая нощъ селото ни не се удари.

Г-нъ Милю пристигна въ селото, дойде въ училището и расказа на събранието, че пашата за прѣлъ при него чорбаджитѣ и казалъ че ако се не прѣдадемъ, ще исколи чорбаджитѣ, а насъ въ селото ще истрѣпи съ топоветѣ си. Той ималъ много топове съ припаси и войската му била до 6,000 души. На голѣмата пѣдарница билъ Хафузъ паша,

който съ нетърпение чакалъ да му позволи Хасанъ паша и да почне да бие селото съ топоветѣ си. Събранието пакъ не съгласно: едни склоняватъ други не склоняватъ да се прѣдадемъ. Най-послѣ рѣшихме да прѣдадемъ само нездравото оръжие, а по-здравото да си задържимъ, за въ краенъ случай, защото Турчинъ вѣра нѣма: може би Турцитѣ да ни зематъ оръжието, а послѣ да зематъ да ни исколятъ както Батакчане, а женитѣ и дѣтцата ни да поробятъ и истурчатъ; тогава нашитѣ жени и дѣтца ще ни проклинатъ, а народа ни ще помни и Историята ще ни забѣлѣжи, че сме били неспособни синове на нашитѣ бащи и дѣди. Това последното се удобри отъ повечето присѣтствующи. Пратихме Г-на Миля при Пашата да му докаже, че сме готови да си прѣдадемъ оръжието, нѣ да слѣзне той съ войска на мѣстото, гдѣто ще се прѣдава оръжието, защото онова мѣсто е отворено, а башибозуцитѣ пушкатъ отъ горѣ, та може би да ни истрѣпатъ. Г. Милю отиде, а ние се распрѣснахме по позицитѣ да кажемъ на по-юнашитѣ ни войници рѣшението ни да се скриятъ заедно съ по-здравото оръжие и да го не прѣдаватъ, а да бждатъ готови щомъ се видимъ въ опасностъ, било отъ войскитѣ или отъ башибозуцитѣ, да излѣзнатъ да се биемъ за животъ или смъртъ. Юнацитѣ ни послушаха; скриха се въ подземнитѣ кѣщи, скриха и оръжието. Скрихме и петъ малки черешевы топове въ земята. И азъ се скрихъ въ комина на една висока кѣща отъ гдѣто можахъ да гледамъ що става.

Часътъ на 6 по турски слѣзе въ селото ни една сотня войници конници, застава при гробищата и селянитѣ почнаха да си принасятъ оръжието отъ стари пушки, стари пицолы, ножове, сопи и вѣрлини съ косере. Прѣнасянето на оръжието се продължава цѣли два часа. Въ прѣдаването на оръжието

пристигна и Пашата съ пратениците ни. Заобиколиха гробищата, разгледаха позициите ни и се чудяха съ направата имъ, защото бѣха ископани дълбоко въ земята до единъ и половина метръ. Разгледа кждѣ е хвърлялъ топовните гюлета и защо не е можалъ да развали нито една отъ позициите. Видѣхъ че накара четворица челоуѣци да потеглятъ колцата съ голѣмий брѣстовъ топъ, когото закараха при капията и го оставиха. Видѣхъ че пашата съ много войници влѣзна въ къщата на баща ми, дѣда Миша. Помислихъ си, че сега тамъ ще има мѣка зарадъ мене, защото мя трѣсятъ. Нѣ подирѣ малко пакъ излѣзнаха.

По пѣтищата войниците когото стигнаха и срѣщнаха забираха и закарваха при пашата. Въ това време въ дола при къщата, гдѣто се бѣхъ скрилъ, имаше жени. Замина единъ Турчинъ войникъ съ двама нашенци и ги попита да ли не знаятъ кждѣ сѣ Мишови синъ, В. Петлешковъ и Колю Боянинъ. Тѣ му отговориха: „Василъ и Коля не сме видѣли, а Мишови синъ, *даскалътъ*, снощи го видѣхме, че излѣзе изъ тоя долъ на нагорѣ, и кой знае ако не сѣ го утрѣпали башибозуците“ и си заминаха.

Часътъ около 9^{1/2} надвечеръ, бурията засвири. Войската, която бѣше заобиколила селото се оттегли и замина при пашата. Останаха само единъ воененъ сотникъ и Барутанлията Ахмедъ ага и околорѣстъ селото на 100 раскрача по единъ войникъ за да чуватъ селото да го не нападнатъ башибозуците — башибозушки прѣдводителъ. Пашата прибра войската си.

Натовариха орѣжието на 4 кола. Пашата забра съ себеси: Игумитѣ Нефталимъ и Леонтий, свещ. Никола и свещ. Димитръ (Брациговци), свещ. Георги и свещ. Димитръ (Радуловци), свещ. Стоянъ и Велю

(Козаровци), Св. Илия (Бѣжанинъ), Св. Теоторъ (Здребчанинъ) и Н. Ив. Юруковъ, Ст. Юруковъ, Щ. Хр. Бѣчваровъ, П. Ликомановъ, Ан. Манчевъ, Ан. Мижорковъ, Милю, Ат. Търпомановъ, Ив. Христовъ, Хр. Юруковъ и др. и заедно съ войската си потегли за въ Пазарджикъ, като взеха съ себе си и черешевия топъ проведенъ отъ послѣ дори въ Цариградъ, нѣ тѣй като бѣше кѣсно, той се отправи за въ Пещера, гдѣто и прѣношува оная нощъ.

Мръкнуваше се и всички си истрѣгнахме отъ страхъ, и си помислихме, че пашата ни изигра, като взе една частъ отъ орѣжието ни, а пакъ и чорбаджиите ни забра съ себеси. Освѣнъ това въображавахме си, че може би тая нощъ да ни нападнатъ и войската и башибозуците, да ударятъ селото на огънь, та да изгоримъ живи вжтрѣ въ него.

Всичките млади жени и моми скрихме въ подземните къщи, гдѣто и огънь неможе ги достигне, а войниците излѣзоха и се скриха по таваните на къщите. Часътъ около 2 прѣзъ нощта излѣзнахъ отъ коминъ и безъ да мя види нѣкой, отидохъ у дѣдовата ми къща. Тамъ бѣше дошълъ единъ неговъ съсѣдъ и казваше, че военний сотникъ казалъ да се не боимъ отъ нищо, защото му било строго заповѣдано да варди тая нощъ да не би да се нападне селото отъ башибозуците.

Часътъ около 5 прѣзъ нощта се пушнаха една по друга 5-6 пушки; населението пакъ истрѣгна отъ страхъ. Съсѣдътъ бѣше много добъръ челоуѣкъ: той знаеше да държи тайна. Подирѣ единъ часъ се извѣстихме, че тия пушки се пушнаха отъ заптиетата на Барутанлията Ахмедъ-ага по заповѣдта му, съ цѣлъ да опита и да види да ли ще има нѣкои отъ селяните да отговори съ пушка, т. е. да опита да ли има въ селото още пушки. На това му пуш-

гание военний сотникъ му забѣлѣжилъ строго да не употрѣблява още веднажъ такъва глупостъ.

Тая нощъ неможяхме да спимъ: прѣзъ всичката нощъ бѣхме будни, като бдѣхме да не би да ни сполѣтѣ нѣкое зло. Отъ скрититѣ двама мя принуждавахъ да имъ се позволи да излѣзнатъ да състѣчатъ Ахмедъ-ага съ другаритѣ му, защото плаши населението, нѣ азъ като не знаехъ въ това време кѣдѣ се намира командирѣтъ, казахъ имъ да потратятъ до утрѣ. Така се свърши тоя многотруменъ и шест-деннощенъ бой.

Турски звѣрства слѣдъ бойтъ.

7-й Май, Петъкъ.

Осѣмна и 7-ий Май. Съсѣдѣтъ на дѣда ми дойде въ зори и ми каза, че Барутанлията мя дирилъ и казвалъ, че мя познава още отъ когато бѣхъ въ Батакъ учитель. Азъ разумѣхъ, че той мя трѣси да мя убие, затова и се скрихъ у водоистекѣтъ на воденицата на Г-на Ат. Дамчевъ, безъ да мя знае нѣкой, освѣнъ Баба Вана Дамчева и жена ми Велика. Подиръ малко чухъ, че нахлуха въ двора Димчевъ много жени и дѣтца, отъ които много мислили да влѣзнатъ въ сѣщия водоистекъ. Дойде Баба Вана и ми каза, че Ахмедъ-ага питалъ за мене, нѣ тя каза че мя не знае. Излѣзнахъ отъ водоистека и безъ да мя види другъ, минахъ прѣзъ Гачовата магаза и отидохъ на Ан. Зинджифоровата плѣвня, качихъ се на тавана ѝ, и като погледнахъ кѣдѣ Пещерский пѣтъ, видѣхъ, че много Черкези Турци конници навлизатъ въ селото. Щомъ влѣзоха на долний край до гробищата, едни слѣзнаха отъ конетѣ си, строшиха вратитѣ на плѣвнитѣ и влѣзнаха въ коя двама въ коя трима и подиръ малко избухна огънь най-първо

отъ плѣвната на дѣда Миша. Ония Черкези, които влѣзнаха въ Вжлювата плѣвня не се видѣха да излѣзнатъ вече. Щомъ избухна огънятъ, всичкитѣ Черкези и Турци припнаха да бѣгатъ прѣзъ широкій пѣтъ. Много жители отъ вънкашнитѣ села особено Коричане, Здрѣбичане и Козарчене при това избухване хрипнаха да бѣгатъ. Щомъ излѣзнали малко на вънъ отъ селото, скрититѣ башибозуци нахрипкали и истрѣпали нѣколцина отъ селянитѣ Останалитѣ се завърнаха пакъ въ селото ни.

Вардачѣтъ Сотникъ съ 10 душъ войници спогна Черкезитѣ съ Турцитѣ и ги пропѣди отъвънъ Широкий пѣтъ. Въ сѣщия денъ бѣха слѣзли и Паничаревски Турци и искаха на сила да се спазарятъ съ селянитѣ ни да чуватъ селото, ужъ отъ башибозуцитѣ. Десетъ душъ отъ тѣхъ искаха по хилядо гр. надница за челоуѣкъ да станатъ вардачи. Барутанлията подиръ изгонванието на Черкезитѣ и Турцитѣ, се оттѣгли. До вечерѣта се оттѣглиха и вардачитѣ — военнитѣ — и ние останахме самички. Нѣкои си отъ нашитѣ бѣха задрѣли само двама Паничаревски Турци за вардаче по сто гроша надница; нѣ младитѣ въ подземнитѣ кѣщи напѣваха да излѣзнатъ да направатъ чудо съ тѣхъ.

Тая нощъ бѣше най-опасна за насъ, нѣ всичкитѣ бѣхме готови съ останалото оржѣе и съ сопи да се защищаваме, ако се намѣримъ въ опасностъ.

Сѣбота, 8-й Май.

Осѣмнахме здрави и живи безъ никаква поврѣда. У Дамчеви дойде ми извѣстие, че всичкитѣ Турци въ околността ни и другитѣ башибозуци, които воюваха срѣщу насъ толкова дни, отъ ядѣ, види се, че немогоха да ни надвиятъ, подали въ Пазарджикъ прошение на главний военний Коман-

диръ, съ което казвали, че Хасанъ-паша (когото въ сжщото време, отъ ядъ бѣха прѣкръстили Кел-Хасанъ паша), е зелъ *рушветъ* отъ Брациговскитѣ чорбаджии, та затова не щялъ да удари селото, и че въ Брацигово имало още много оружје и като обратъ останалото оружје и като извадатъ вънкашнитѣ жители изъ селото да го ударатъ и съсипатъ съ топоветѣ. Отъ страната на башибозуцитѣ е билъ и Хафузъ-Паша.

Нъ Хасанъ-Паша се изразилъ: „азъ не ударихъ селото, по причина, че нито една пушка се хвърли срѣщу царската войска, и че прие да се прѣдаде.“ Сжщия казалъ още: „да отидемъ, и ако би да има нѣкой отъ жителитѣ на селото да хвърли срѣщу войската, оставете възъ мене, азъ ще съсия селото. Башибозуцитѣ постоянноуваха да се испрати войска за да се развали. И така тръгнаха отъ Пазарджикъ за въ селото ни Хасанъ-Паша и Хафузъ-Паша съ тѣхъ подчиненитѣ 10 хиляди душъ, освѣнъ башибозука, войска и съ топоветѣ, съ цѣлъ да ударатъ селото.

Часътъ около 5 прѣзъ денътъ пристигнаха войскитѣ съ червени знамена и се наредиха на широкъ пѣтъ, гдѣто стояха около половинъ часъ, догдѣ една частъ отъ войската се оттѣгли и захвана селото околорѣстъ.

Слѣдъ огражданието на селото съ войска, потеглиха за въ него. Пристигнаха първо 2—300 душъ конници, слѣдъ тѣхъ Пашитѣ и пѣхота около 500 душъ и се заврѣха на гробищата, гдѣто пакъ разгледваха позицитѣ. Хасанъ-Паша потегли и отиде съ сто душъ въ кжщата на Дѣда Миша, гдѣто распореди да се клеци и заповѣда щото всикитѣ вънкашни селяне да излѣзатъ изъ селото за да отидатъ въ Пазарджикъ. Щѣтъ, не щѣтъ, селянитѣ по-

чнаха да излизатъ съ плачъ. А съ тѣхъ заедно и много нашенски фамилии излѣзваха. Изъ улицитѣ и кжщитѣ на селото ни бѣха тръгнали Турскитѣ войници да забиратъ селянитѣ, и когото дѣ срѣщаха, диряха и щото намѣрваха у него, зимаха му го. Азъ прѣоблѣченъ въ най-прости широки селски дрѣхы, раскжсанъ и босъ, по чорапи и тѣ скжсани, излѣзохъ да си отида на квартира, за да не би край мене да пострадатъ и Дамчеви, тѣхъ като вънкашни нѣкои бѣха намислили да мя искажатъ. На излазяние срѣща мя жена ми и ми казва, да излѣзна съ добромъ прѣдъ Пашата, че другояче щѣли да мя убиятъ. Простихъ се съ нея, и тръгнахъ за у баща ми. Тамъ заварихъ да плаче калеко ми Петръ Мечкаркинъ, когото нѣкой си юзъ-башия билъ, за да искаже брата си Илия, за когото Паничаревскитѣ Турци били *даваджии*.

Не мя оставиха да се кача при пашата. Двама войници и трима башибозуци мя забраха при огъня, който бѣше накладенъ съ грѣдитѣ на капинята, а отъ тамъ на широкъ пѣтъ. Догдѣ да пристигна тукъ, застигнаха ни единъ офицеринъ съ петъ душъ солдати и Османъ-Ефенди отъ Пещера. Тѣ мя върнаха назадъ. Слѣдъ мене се върнаха въ селото и десетъ наши фамилии, които плачяха и вървѣха. Прѣкараха мя пакъ по край огъня. Тамъ видѣхъ отъ страната на огъня да стои В. Петлешковъ, и задъ него трима солдати, които го вардяха съ щикветѣ си. По нататѣкъ къмъ гробищата съзрѣхъ на срѣдъ пѣтя прострѣнъ мъртъвъ юнака Кото (отъ Голѣмо Попово).

Тѣхъ като е думата за незабравения въ Брацигово Г-нъ В. Петлешковъ, тукъ му е мѣстото да забѣлѣжа, че споредъ както се научихъ, него го искала глупавата му майка и то по заповѣдъ на пастурокъ му Ангелъ Петлешковъ. Послѣдния е билъ

нѣколко години чорбаджия въ селото ни, та се познаваше съ мнозина Турци изядници. Нѣ като пастурокъ, слабо обичаше посиненика си, който бѣше прѣданъ на народа и на отечеството си. Когато се потрѣсиха нѣколко души още, както по-горѣ споменахъ, подири се и Василь. Като пристигнали солдатитѣ у дома му въ къщата на Ан. Петлешковъ, почнали да го мѣчатъ и му казали: „или сиѣа си искарай, или тебе ще съсѣчемъ мръвка по мръвка.“ Тогава той казалъ на жена си: „къдѣ е тоя проклѣтникъ да излѣзне сега да го видя какви трици ровиха, та истрѣаха толкова свѣтъ.“ И се обърналъ къмъ тѣхъ, та прибавилъ още: „дръжете нея, тя ще го искажи.“ И тя, като глупава, извикала: „Василе синко! излѣзъ майко да отървешъ и баща ти и мене!“ Той се уплашилъ, та отъ при тѣхнийтъ таванъ прѣминалъ прѣзъ къщата на съсѣда имъ Ангелъ Донозъ, гдѣто го прѣсерѣщнали двама солдати. Нѣ прѣди да го уловятъ солдатитѣ, като позналъ че не ще му е възможно да избѣгне и за да не влѣзне живъ въ Турски рѣцѣ, вдигналъ та испилъ отъ едно шише утровата, която си билъ приготвилъ. Щомъ го хваналъ солдатинѣтъ, поискалъ отъ него малко вода и пилъ.

И така воденъ отъ солдатитѣ, той билъ докаранъ при пашата, нѣ като замаянъ отъ утровата, не е могълъ да продума повече, освѣтъ това: „Паша Ефенди, моля ви се, да не мѣчите сиромаситѣ.“ При тия думи, той увѣсилъ глава, почналъ да трепери и посинялъ. Отъ при пашата го закарали при огъня ужъ да го сгрѣятъ, та да се свѣсти. Нѣ като занесенъ, той повѣкогашъ усѣщалъ болка отъ огъня и извикалъ съ неясенъ гласъ: „изгорѣхъ,“ и войницитѣ го пооттеглявали. Най-послѣ, когато се оттеглила войската, двама войници го хванали подъ мишницитѣ

и го подпирали да ходи за да го закаратъ въ Пазарджикъ.

Колкото за юнака Кото, когато го намѣрили въ къщата гдѣто се билъ скрилъ, единъ башибозукъ му теглилъ съ пушка да го убие, нѣ той се спусналъ и ударилъ съ ножа си башибозука, когото и оставилъ на земята. Налѣтѣли двама солдати да го уловятъ и той най-послѣ като видѣлъ, че ще влѣзне въ турски рѣцѣ, извадилъ пинцолъ отъ поясътъ си и се опушналъ въ грѣдитѣ. Солдатитѣ го уловили още живъ, хванали го подъ мишницитѣ и го водили за при пашата, нѣ догдѣ пристигни, надналъ близо при гробищата и умрѣлъ. Недоволни отъ такава смъртъ много башибозуци го мушили слѣдъ това, за да го довършатъ окончателно съ байонетитѣ си.

Мене закараха на гробищата, гдѣто много Пещерки съ мѣжетѣ и дѣтцата си бѣха приготвени за да ги закаратъ въ Пещера. Подиръ мене се привлѣкоха 20—30 нашенски фамилии жени съ дѣтцата си. Чухъ да казватъ Пещеркитѣ, че Х. Ахмедъ Пехливанъ казвалъ, какво тая нощъ щѣло да стане сѣкъ въ селото ни, което щѣло при това да се прѣдаде на огънь. Завърнахъ се назадъ за да избѣгна да се скрия пакъ въ нѣкоя къща, нѣ солдатитѣ мя въспрѣха, като ми казаха сърдито, че азъ съмъ билъ за Пазарджикъ, нѣ трѣбвало първо да ида на Пещера. На тия думи застигна и баща ми, босъ и гологлавъ, приведе малкитѣ ми сестричета, и ми каза: „къдѣто мрѣшъ ти, тамъ и ние всички.“ Съ второ озжртание видѣхъ задъ зиоветѣ на гробищата нашитѣ по-прѣди закарани чорбаджии да сѣдатъ единъ до другъ прѣблѣднѣли, поизгледахме се отдалече и се расплакахме. Най-послѣ часѣтъ около 10¹/₂ дойде Хасанъ-Паша при насъ и ни каза: „Вие съ тоя Сотникъ ще отидете на Пещера.“

Поведоха ни за Пещера: прѣдъ насъ петъ душъ солдати, а слѣдъ насъ други петъ душъ тѣй сѣщо солдати. Сотникъ нѣмаше съ насъ. По пѣтя баща ми каза, че Хасанъ-Паша оставилъ въ селото Тисяще-началника (бимбашията) съ хилядо душъ войска да го вардятъ. Щомъ се искачихме на върха на моста (на западъ), чу се гласътъ на бурята и видѣхми, че войската потегли прѣзъ Широкий пѣтъ за въ Пещера. Ние продължавахме пѣтя си за въ Пещера. Отъ дѣсно и отъ лѣво подъ всяка шумка имаше и башибозукъ. Щомъ прѣминахме Св. Тедоръ край моста на прѣвремската рѣка отъ дѣсна и лѣва страна испукаха стотини пушки. Ние истрѣгнахме, нѣ слава Богу, отъ насъ нѣма убитъ нито единъ. Нахрипаха башибозуцитѣ и трѣгнаха слѣдъ насъ. Стигнахме до Врисъ. Отъ тамъ нагорѣ върхътъ бѣше пѣленъ съ башибозуци. Ние продължавахме да се искачваме. Щомъ додохми горѣ на полянката, надъ Мижорковата нива, башибозуцитѣ ни запрѣха, като ни прѣпрѣчиха пѣтя. Почнаха тогава дивитѣ имъ викове, шумнитѣ имъ разисквания и сговаряния дали да ни исколятъ или не.

За добро наше щастие, догдѣ да се споразумѣятъ, зададе се отъ Врисъ викотъ. Обърнахме се и видѣхме, че много конници войници идатъ слѣдъ насъ силно каратъ конетѣ си и викатъ: „Ей незакачайте раитѣ, *брей кераталаръ*.“ Всичкитѣ просълзихме и се прѣкръстихме прѣдъ кръвницитѣ, като се моляхме на умъ и думахме: „Боже! смили се на насъ!“ Кръвницитѣ ни отвориша пѣтъ и ние трѣгнахме до Агово. Азъ, който, като босъ, си бѣхъ наболъ ногитѣ съ трѣне, бѣхъ останалъ малко назадъ. Насювица Стоянкина, като чула, че Пещерскитѣ Турци мя познали и се сговаряли да мя хванатъ, да мя отбиятъ въ дерето и да мя съсѣбятъ, каза

на машиха ми и на жена ми, и тѣ мя хванаха за рацѣ, привѣдоха мя по-напрѣдъ и между женитѣ, между които можахъ да се укрія. Продължавахме пѣтятъ си. Като слѣзохме въ срѣдъ Аговскитѣ ливади и пашата ни застигна. Тукъ се научихме, че той билъ Хафузъ паша. Ние напрѣдъ, той по насъ, стигнахме въ Пещера часътъ по 11 1/2 по турски. Въ града по улицитѣ бѣха излѣзли много Турци и ни се присмиваха, като ни наричаха „комити“. Най-послѣ закараха ни у домътъ на дѣдо Петръ Бжневъ, чловѣкъ съ благородна душа. Като приближихме до къщата, на отвореното мѣсто имаше мнозина Българи, мене познати още отъ учителствуванието ми по-прѣди въ Пещера. Нѣма душа, която да се не расплаче, нѣма приятель, който да не пролѣе сълзи, като мя видѣха гологлавъ и босъ.

Вечерътъ Дѣдо Петръ ни нагости твърдѣ добръ и ни даде топли завивки. Синъ му Никола ми донесе топли чорапи, съ които се обухъ.

Въ Пещера, 9-ий Маия Недѣля.

На заранѣта, въ Недѣля, дойдоха при насъ мнозина отъ познатитѣ ми приятели, които искаха съжаление, като мя видѣха въ такова плачевно състояние. Едни ми донесоха обуца, съ които се обухъ. Баща ми, Машеца ми и мнозина други нашенци, отидоха съ заштета въ село да видятъ какво е станало прѣзъ ноцѣта. Надвечеръ се завърнаха и казаха че селото не е никакъ покѣтнато и нѣма нищо покварено, нито пѣкъ чловѣкъ поврѣденъ освѣнъ нѣкои обири. Казаха ми още, че Хасанъ паша дошълъ прѣзъ Дабовикъ въ Пещера, като забралъ отъ селянитѣ ни Н. Ив. Янковъ, Петръ Мечкаркинъ, Никола Грънчаръ, Хр. Ил. Пърточевъ, Ат. Милиевъ и др. и че щѣлъ да ги закара въ Пазарджикъ, а въ село зарѣчалъ

на тысященачалника да тръсятъ и диратъ подозрени. Василя Петлешковъ, споредъ тѣхъ, биди го закарали на Пазарджикъ.

Часътъ около 8 по турски прѣзъ деньтъ чу се глъчка на пѣтя. Турцитѣ се каратъ, защо да ни затварятъ прѣзъ нощта въ тая къща. Споредъ тѣхъ трѣбвало прѣзъ тая нощъ да ни закаратъ въ Пазарджикъ, и всякакъ постоянствуваха да ни испѣдятъ и отъ Пещера, за да не би да умацаме и Пещера съ „комитаджилъка“ си. Нѣкои си добродушни Турци казаха, че трѣбвало на утрѣшния день да ни върнатъ пакъ въ Брацигово. И така се разотидоха.

Мръкна се и тоя день.

Слѣдъ вечерята азъ запитахъ Дѣда Петра: „защо вие Пещерцитѣ не дойдохте на нашето село, а останахте тука?“ Въ отговоръ той ни разказа слѣдующето: „ние бѣхме се натъкмили да дойдемъ, нъ прѣди Гергевъ день (въ Срѣда), уловиха Попъ Ивана П. Стояновъ, който прѣбращаше за въ Батакъ книгата съ червения кръсть, затвориха го въ конака и го биха много. Прѣзъ нощта нашитѣ Турци се въоружиха всичкитѣ и захванаха на обсада градътъ ни. Въ оная сѣщата нощъ дойдоха отъ Пазарджикъ много запитиета. На другий день, въ Четвъртъкъ, побѣгна въ селото ви и учителтъ ни Костандинъ Попповъ (Мустафа-пашалия). Тогава Турцитѣ още повече се наостриха. До вечерята пакъ въ сѣщия день надойдоха отъ Пазарджикъ много Турски първенци съ фамилиитѣ си и се готвиха да бѣгатъ въ Балкана. Нъ незнамъ какво стана, дойде имъ извѣстие да не бѣгатъ и така останаха. Послѣ подкачиха да пристигатъ отъ всякадѣ въоружени Турци и Цигане. Вечерята откараха Попъ Ивана вързанъ въ Пазарджикъ. Научихме се, че по пѣтя много го мѣчили сиромаша. . . .“

Тѣй като по патриотизма и по страданията, си тоя священникъ заслужва да се помни, азъ не излишне считамъ да привѣда тукъ и това, което ми каза и дѣдо Петръ Кънчевъ по неговото хващане. Азъ го питахъ кой го издаде. „Едно турче, каза ми той, отъ кахвенето видѣло Попъ Ивана кога далъ писмото на едно Батакчанче. Тамъ се намѣрилъ и Тасе Гаджовъ, комуто турчето казало за случката. Той испроводилъ двама Турци, които застигнали Батакчанчето, зели му писмото, като забрали момчето съ писмото заедно, което испослѣ закараха на конака и го затвориша. Момчето и Попъ Ивана пратиха на Пазарджикъ.“

Колкото за мѣкитѣ въобще на Пещерци, старецътъ ни разказа слѣдующето: „когато вие бѣхте заградени отъ Турцитѣ, баши-бозушкитѣ главатари, именно Барутанлията Ахмеда-ага, Тъмрашли Ахмед-ага и кол-агаси отъ Пазарджикъ, много мѣка ви зададоха, като ни искаха хлѣбъ. Нъ, благодарение на Османъ-Ефенди, гражданитѣ ни се избавиха отъ това тегло. Тѣ принуждаваха нашитѣ хлѣбаре и дюкянджии да отварятъ фурнитѣ и дюкянитѣ си и насила искаха да зиматъ хлѣбъ и др. Нашитѣ имъ се противяха. Единъ отъ противящитѣ се бѣше и нашия зетъ, Никола Н. Веселиновъ. Него би до умиралка единъ баши-бозушкий юзъ-башия, защото нещѣлъ да отвори фурнята да имъ пече хлѣбъ. Донесоха го съ *тезиере* у дома ни и ето го гдѣ лѣжи още. Прѣди да го биятъ, нашитѣ Турци заедно съ Барутанлията и други, повикаха на конака Попъ Петра Г. Пасаровъ и всичкитѣ ни по-прѣдни чорбаджии и имъ взеха подписитѣ, че неще въздигнатъ Българското население противъ Турцитѣ. Докараха жито и брашно отъ Пазарджикъ и насила стовариша на нѣкои и други фурнаджии да имъ правятъ и пе-

кхтъ хлѣбъ. Прѣкараха много котли и ги закараха въ вашенскитѣ ливади да варятъ ястие за баши-бозуцитѣ. Ако не бѣхте вие да задържите тамъ тия баши-бозуци то навѣрно и ние и много други села щѣхми да пострадаме като Батакъ.»

При насъ въ сжщата стая имаше една Батаченка, жената на Петръ Ковача, съ едно отъ дѣчипата ѝ което бѣше успѣла да избави съ себе си. Тя бѣше още съ нагървавениятъ си дрѣхъ, които наистина свидѣтельствуваха за искалването на Батачани. Тя потвърди думитѣ на стареца. При тия тѣхни доказвания, азъ полюбопитствувахъ да узная за числото на баши-бозуцитѣ, които ни бѣха обсадили. Запитахъ стареца да ли знае нѣщо за числото имъ. Той ми отговори, че знае и че може да ми обади. Каза ми, че тѣхний съсѣдъ Х. Ахмедъ Пехливанъ държалъ списъкъ на прѣдводителитѣ баши-бозушки за храната имъ. И наистина, подиръ единъ часъ той ми даде слѣдующитѣ подробности: Отъ Т. Пазарджикъ нѣкой си Сюлюман-ага (Арнаутска порода) билъ прѣдводителъ на 5,500 душъ Турци и Черкези (изъ Т. Пазарджиско и Пловдивско), Кехаята на Али-бей (Гаванозоглу) билъ прѣдводителъ на 1,000 душъ Цигане; Барутанлията Ахмедъ-ага — на 4,000 душъ Помаци; Лѣвицата (отъ Драмско) 2,000 душъ Помаци; Тъмрешлията Ахмедъ-ага — на 4,500 душъ Помаци; нѣкой си Ловчалъ Мурадъ-ага — на 1,000 душъ Турци и Черкези. И така узнахъ, че числото на баши-бозуцитѣ е било 18,000 душъ Турци, Помаци, Черкези и Цигани.

Доказа ми още, че много други баши-бозуци дошли, нѣ не ги прияли, по причина, че не остало вече храна, а при това още, че и воюющитѣ баши-бозуци мислили да се разотидатъ, защото се увѣрили, че неще имъ е възможно да надвиятъ и влез-

натъ въ селото. Нѣ като пристигна нашата съ войска дойдоха пакъ на себе си.

Той ми каза още, че всичкитѣ военни припаси на баши-бозуцитѣ дохождали отъ Пазарджикъ съ талиги и чрѣзъ тукашния мидюринъ, и пакъ съ талиги, се испращали за въ селото ни; и още Дели Хафузъ (Пещерецъ) хваналъ избѣгналитѣ нашенци по име: Дафето Гинково и Илия П. Стояновъ, и тръгналъ ужъ да ги приведе въ селото ни. Нѣ на мѣсто да ги заведе, позволилъ си като хаджия, та самъ ги съсѣкълъ при св. Марина, въ Пещерскитѣ ливади.

10-ий Маия Понедѣлникъ.

На утреньта слѣдъ съмнувание Дѣдо Петръ излѣзна по пазаря. Подиръ единъ часъ се завърна пакъ при насъ и ни казва слѣдующето: «Вънъ Турцитѣ ще се истрепятъ единъ другъ. Едини казватъ да останатъ тука докаранитѣ Брациговци, а други невьсприматъ, като казватъ, че всичкитѣ Брациговци били «комити», та трѣбва да си отидатъ на селото». Часътъ около 4 дойде въ двортъ единъ стотникъ и ни каза да се приготвимъ за да ни закаратъ въ селото ни.

Трѣбва да се забѣлѣжи тука, че колкото жени Пещерки бѣха се оженили въ селото ни и сега бѣха дошли въ Пещера съ насъ, запрѣха се съ мъжетѣ и дѣцата си въ градеца, а колкото душъ бѣхме мъже, жени и дѣца отъ Брацигово отдѣлиха ни за да ни закаратъ въ Брацигово. Дѣдо Петръ и всичкитѣ му домашни се расилакаха, простихме се като че нѣмаме вече да се видимъ.

Стотникътъ нѣ забра, закара ни на края на градеца, при Циганската Калия (на ливадата), прѣдаде ни на 10 душъ заплетиета и имъ порѣча строго да ни вардятъ по пѣтя и непокѣтнати да ни заве-

дять и прѣдаждѣ на Мюдюринѣ Мустафа, когото Хасанъ паша бѣше испроводилъ за да варди селото, и отъ когото да зематъ расписка, че ни прѣдаватъ нему на брой 48 душъ (мжиие, жени и дѣца).

Въ пжтуванието ни за въ село, на Аговскитѣ ливади, съзрѣхме много тѣла на убити и на обезглавени чловѣци. На връхъ на грамадитѣ, на срѣдъ пжтя, бѣше прострено тѣлото на единъ много едъръ чловѣкъ; той никому не бѣше познатъ. По-надолу въ Мижорковата нива (надъ Врисъ), се търкаляха нѣколко чловѣчески глави, а по-настрана лѣжаха и тѣлата имъ. Най-послѣ пристигнахме въ селото ни, часътъ около 6, закараха ни при Мюдюринѣ Мустафа, у кжщата на Колю Юруковъ, който и даде на заптиетата расписка, че е получилъ отъ тѣхъ 48 душъ. Слѣдъ това ние се разотидохме всякой по дома си.

Като се завърнахъ у дома, надойдохъ мнозина нани и ми казаха, че въ селото прѣзъ миналитѣ двѣ ноци не е имало никаква поврѣда, въ никое отношение, само войницитѣ, които бѣха поставени да вардятъ селото, обрали по нѣкои кжщи черги и дрѣхи и ги прѣдали на баши-бозуцитѣ, отъ които много имало още около селото. Сжщитѣ продължаваха да ми разказватъ, че на тоя день погрѣбали тѣлото на В. Петлешковъ, което били намѣрили подъ Маргита, въ ливадката. Тѣлото му било прободено на двѣ мѣста по гърбътъ съ щикъ, а грждитѣ и лицето му били сини. Доказаха ми още че, въ Сжбботата, войници и баши-бозуци искъртили церковнитѣ врата, влѣзли въ черковата и взели св. сжждове, кандилата срѣбърни и евангелието (подплатено съ срѣбро и позлатено) и че послѣдното пакъ се намѣрило въ черковний дворъ, нѣ било поврѣдено срѣброту му на едната страна. Въ тоя истий день — Сжббота — по заповѣдъ на кръвника Хафузъ паша се запа-

лиха дюкянитѣ при св. Марина (въ селото) и Търпомановитѣ съ Ржшайковитѣ кжщи.

Отъ тия, които бѣха избѣгнали въ Сжбботата съ вѣнкашнитѣ селяне въ Пазарджикъ, нѣкои си бѣха се завърнали пакъ въ селото въ сжщий день съ насъ. Тѣ ми казаха, че когато отивали селянитѣ съ войската въ Пазарджикъ, войницитѣ на Хафузъ паша много злѣ се огнасяли по пжтя съ тѣхъ, като ги бияли съ пушкитѣ си и ги карали да вървятъ по-скоро. Отъ многото притѣснения, много селянки хвърляли малкитѣ си дѣчица по пжтищата. Всичкитѣ били замрѣкнали на пжтя единъ и половина часъ прѣди да пристигнатъ въ Пазарджикъ. На другий день много баши-бозуци навлѣзли въ Пазарджикъ и носили на щикветѣ си набодени цѣли малки дѣтца целеначета. Единъ стотникъ повикалъ всичкитѣ Брациговци, исписалъ ги и ги затворилъ въ Куршумъ-Ханъ, въ една стая 5 метра дълга и толкова широка. Числото на затворенитѣ Брациговци въ тая стая било 75 душъ

На тоя день Мюдюринътъ си отиде въ Пещера, а остави за вардачи въ селото ни 7 души Турци отъ Пещера, подъ прѣдводителството на нѣкого си голѣмий Мустафа. Мюдюринътъ забра съ себе си 7 души нашенци и именно: Илия Пъртжчовъ, Хр. Пъртжчовъ, Иванъ Полювъ, Атанасъ Дуковъ, Спасъ К. Колювъ, Царовечи и 9 души Садуловци, които закара въ Пещера, а отъ тамъ да ги испроводи въ Пазарджикъ.

11-ий Маия, Вторникъ.

Кждѣ обѣдъ на сжщий день пристигнаха въ селото ни 10 душъ конници и десетъ-тѣхъ военни стотници, съ военна униформа. Щомъ пристигнаха въ селото, повикаха мнозина изъ останалитѣ ни по-първи махалелии и имъ прѣдложиха да

съберятъ 85 тѣхъ хиляди гроша, които селото длъжеше на правителството за данъка, тръгнаха по-нѣколко души на махала да събиратъ пари за данъка. Нѣ какъ пари? Все пакъ обаче се събираше по малко и тъй такива пари, които не заслужаваха внимание, като стари цванцове, половани, каймега и пр. Много фамилии си испродадоха обичатѣ, пуфтитѣ и други такива само и само да се избави населението отъ мъка. Среброто отъ пуфтитѣ и обичитѣ се испродаде по 20 пари драма. Съ тия изедници бѣше дошелъ отъ Пещера и Хаджи Ахмедъ Пехливанъ, който прѣкупуваше пуфтитѣ на тая нищожна цѣна.

12-й Маия, Срѣда.

Цѣлъ день се продължава събиранieto на пари и сребро. Надвечеръ дойде отъ Пещера съсседнинътъ на Игнатъ Налбантинътъ. Той ни расправи, че Мюдюринътъ Мустафа съ много Пещерски Турци по срѣдъ нощъ (въ Вторникъ спротивъ Срѣда) извадили нашитѣ и Радуловцитѣ, за да ги закаратъ въ Пазарджикъ. Когато пристигнали на Горня-Бѣлча ($\frac{1}{4}$ часъ на Сѣверъ отъ Пещера за въ Пазарджикъ) отбили нашитѣ на една полянка до пѣтя, гдѣто останалъ Мюдюринътъ и една частъ отъ Турцитѣ, а останалата частъ потѣгли съ Радуловцитѣ за въ Долна-Бѣлча. Мюдюринътъ и дружината му съблѣкли Брациговцитѣ голи извадили саблитѣ си и почнали да крѣтятъ забитѣ имъ. Последнитѣ — мъченицитѣ — почнали да ревѣтъ съ високъ гласъ и да се молятъ, нѣ кръвожиднитѣ мъчителѣ, никакъ нещѣли ви да знаятъ отъ плачѣтъ имъ, сѣбли ги на малки кжсове. Въ сѣщото време и по сѣщия начинъ се исклали и Радуловци.

Богато сѣ се клали Радуловци, единъ отъ мъченицитѣ на име Д. И. Топаловъ (Радуловецъ) слѣдъ

каго билъ съблѣченъ за клане, сполучилъ да се вмѣкне верѣдъ другаритѣ си и да падне подъ нозѣтъ имъ. Последнитѣ, като били клани, падали възъ него и той се намѣрилъ затрупанъ подъ мъртвитѣ си съмѣченици. Турцитѣ си мислили, че сѣ извършили дѣлото си напълно. Слѣдъ като се оттѣглили, той могълъ полетка-легка да се измѣкне изъ подъ мъртвитѣ тѣла, да избѣгне и отиде да се скрие у ново-въздигнатата колиба на свопѣ у Радулово, гдѣто се и очувалъ; отъ тамъ въ Пазарджикъ гдѣто се прѣдставялъ прѣдъ военната власть. Тоя чудесно-избавенъ мъченикъ засвидѣтелствува истинната и прѣдъ Европейскитѣ Посланици.

Той (Игнатъ) ни расказа още, че Пещерскитѣ Турци уловили попъ Петра Г. Насаревъ, вързали го и гологлавъ го прѣкарвали крѣзъ срѣдъ градътъ (Пещера) за въ Пазарджикъ. Като вървяли изъ пѣтя, пристигнали на Горня Бѣлча, гдѣто били съсѣчени-тѣ нашеници, които не били още заровени. Турцитѣ го отбили при мъртвитѣ и, като извадили пожеветѣ си казали му: „де сега да искашишъ и записишишъ на книга имената на вашитѣ комити чорбаджии, ако ли не, сега ще ти направимъ като тия мърши.“ Единъ отъ Турцитѣ на име Аети-ефенди, който му е говорилъ, извадилъ изъ мастилницата си турска писалка и една частъ книга и ги далъ на попа, Последний взелъ и, волею и неволею, записалъ нѣкои и други отъ по-прѣднитѣ чорбаджии и младежи, и то все по показването на Турцитѣ. Подиръ това го откарали пакъ вързанъ въ Пазарджикъ.

13-й Маия, Четвъртъкъ.

Часѣтъ около 3-4 дойде извѣстие на стотницатѣ да се вдигнатъ по-скоро, заедно съ събранитѣ имъ пари, защото войска иде да удари и погуби селото.

На излизанieto изъ селото, стотниците забраха съ себе си: Дѣдо Мишо Атанасовъ, Тодоръ Костовъ, Н. Кара-Атанасовъ, Т. Марвакѣтъ, Ангелъ Нолуовъ, Ан. Сокоровъ, Д. Янковъ, Д. Мармаранъ, Сърбинъ Цапковъ, Насе Доле Мишово, Михалъ Поповъ, които занесоха за данъка въ сребро и пари 45,000 гр. съ тѣхъ заедно тѣ взеха и четворица затворници именно: Н. Ставровъ, Д. Шопа, Насе Милиювъ и Брайко (Клисурецъ) и заминаха за въ Пещера.

Часътъ около 8 прѣзъ денътъ пристигнаха Хафузъ-паша и Ферикъ-паша съ войската си и съ много башибозуци. Всички се запрѣха на широкъ пѣтъ. Седемъ-тѣхъ червени военни знамена дадоха ни да разберемъ, че войската е дошла да пролѣе кръвъ, да удари и съсики селото съ жителитѣ му. Единъ редъ войници обсадиха селото околорѣстъ. Подиръ единъ часъ бавение на Широка пѣтъ, потеглиха сотници конници за въ селото. Мнозина наши бѣха излѣзнали да ги прѣсрѣщнатъ. Единъ отъ конницитѣ остана на гробищата, а трима се върнаха та закараха при пашата отъ нашитѣ Ат. Дамчевъ П. Кюсе-Рехаювъ, Тошю Тошковъ, Г. Шаровъ, Хр. К. Бикри, Дам. Дойчевъ и други. Въ единъ дълъгъ разговоръ съ пашата, който бѣше ги повикалъ да имъ каже да прѣнесатъ останалитѣ пари за данъка, нашитѣ привлекли вниманието на пашата върху обрнатитѣ къмъ селото топове и възразили. Последний, за да не остави селянитѣ въ страхъ, казалъ, имъ, че тая нощъ ще прави донанма за въсцаряването на Султанъ Мурада, та ще пушка и съ топове; затова, рекъ имъ, „побързайте да отидете и обадите на населението да се не бои, а когато чуе, че почнатъ да гърмятъ топовете, да казва: Аминъ, да живѣе Султанъ Мурадъ“.

Нашитѣ дойдоха и разказаха това на населението, нъ въ сѣщото време казаха, че топоветѣ сѣ

Когато да заповѣда пашата на войската си да ни погуби, намѣриха се тамо отъ вардачитѣ Турци голѣмий Мустафа и други нашенци берачи. Когато узнали опорността на пашата, върнали се въ селото и съ плачевенъ гласъ на сребъ пазарището на моста мѣхнали си коситѣ и викали: „скоро жени, давайте коя какво има да откупимъ мѣжетъ, че отиватъ вече, и вързѣте да плачете и да се молите на пашата да имъ подари живота“.

На това извѣстие спустнали се всичкитѣ жени и отишли на гробищата да плачатъ. Нъ като видѣлъ Мустафа, че пари нѣма, а се искатъ непрѣменно, той извадилъ свои хилядо гроша и ги донесе на Хафузъ-паша, а за останалитѣ хилядо гроша той се задължи, че слѣдъ три дни самъ ще му ги принесе, като въ сѣщото време припадна на колени прѣдъ пашата и му се помоли да ни упрости. Ферикъ-паша тѣй сѣще се приближи при Хафузъ-паша и слѣдъ единъ 5 минутенъ разговоръ, обрѣна се къмъ насъ, като ни извѣсти, че ни измолили отъ пашата, че послѣдний ни прощава, съвѣтва ни да се покаемъ вече, да викнемъ прѣдъ насъ священника съ кръстътъ и евангелието възъ които, споредъ вѣрата ни, да се закълнемъ, че ще бждемъ за на прѣдъ вѣрни и покорни на царя.

Повика се священникътъ, Пѣю Стоиловъ, който се испрѣчи прѣдъ насъ съ евангелието и кръста, и почнахме наредъ да цѣлуваме евангелието и кръста, и единъ по единъ се навлѣкохме пакъ въ селото ни, като новорождени, като въ сѣщото време искавахме благодарение на Ферикъ-паша за сполуката му, да ни избави отъ смъртъ. Подиръ прѣбиранieto ни въ селото нашитѣ нови чорбаджии принесоха на нашитѣ печено. Слѣдъ ядението имъ, бързо-бързо се потеглиха съ войскитѣ и башибозуцитѣ и заминаха за

Т. Пазарджикъ. Като закараха и тоя път три кола оржие, все старо.

Споредъ нѣкои разкази, Хафузъ-паша, когато да излѣзие по-прѣдний день отъ Пазарджикъ, далъ клѣтва прѣдъ башибозуцитѣ, че ще пролѣе кръвъ въ Брацигово. И наистина, той си испълни клѣтвата, като пролѣ кръвта на Георги Търпомановъ. Последний, види се по Божие провидение, стана жертва на мѣсто цѣлото село съ населението.

Всичкиѣ Турци въ околността на бѣха подали прошения по-прѣдшниятъ дни на пашитѣ въ Пазарджикъ, съ които молили да се съсине Брацигово и жителитѣ му да се исколятъ до единъ. Изложили въ прошенията си, че тѣ ще плащатъ на царя всичкии данѣкъ, колкото той зима отъ това село, мѣстото на селото ще разорѣтъ и за споменъ щѣли всяка година да сѣятъ на това мѣсто ичемикъ, който ще даватъ на царя за конетѣ му. Такива прошения до оня день Турцитѣ били подали на брой 36, и въ всяко отъ тѣхъ казвали ужъ, че тѣ незнаели защо сѣ ги хранили майкиѣ имъ, когато не имъ се слуша гласѣтъ и други подобни. Нѣ пакъ не успѣха въ нищо.

Като се прибрахме въ селото, намѣрихме се съ дѣдо Мишо и другитѣ които бѣха пристигнали отъ Пещера. Тѣ ни доказаха, че Пещерскій Мюдюринъ не щѣлъ да испрати писмо да въспре Хафузъ-паша отъ намѣрението му да съсине селото. Той само извѣстилъ на дѣда Миша, че селото щѣло да се удари тая нощъ и го съвѣтвалъ да отиде да си вземе дѣтцата за да не погинатъ. Дѣдо Мишо му казалъ: „когато ще погине цѣло село, по-добрѣ е и дѣтцата ми да погинатъ, а не да останатъ живи само тѣ.“

Слѣдъ тѣя думи, расплакалъ се и се отправилъ къмъ Османъ-Ефенди, който въ това време се показва

най-разумний отъ всичкитѣ Турци, дори и отъ Правителството, и му расправилъ за извѣстието, което прнелъ отъ Мюдюринъ. Османъ Ефенди скокналъ на кракъ, запалилъ фенера и отишълъ съ дѣдо Миша на Конака и прѣдъ лицето на находящия се тогава въ Пещера стотникъ, казалъ на Мюдюринъ, че непрѣменно трѣбва да испроводи извѣстието на пашата; въ противенъ случай, казалъ му Османъ Ефенди, ще бѣдешъ обѣсенъ на вѣжето. Оплашенъ отъ това възражение, Мюдюринътъ повикалъ двѣ зашпие, та, врѣжилъ имъ писмото и ги испроводилъ за въ селото ни. Попитахме ги що станаха другитѣ имъ другари. Тѣ ни отговориха че Т. Костовъ и Т. Кънчовъ отишли на Пазарджикъ съ паритѣ още прѣзъ деньтъ (часѣтъ около 11-й надвечеръ) та ги не е имало тамъ на тая случка, а дѣдо Мишо останалъ да се завърни съ ония, които бѣха сполучили да се оттърватъ отъ затвора.

15-ий Майи, Сѣббота.

На тоя день се събрахме мнозина въ училището. Слѣдъ много разисквания, като какъ да постѣпие за напредъ да се увардимъ и ние и селото ни, рѣши се най-послѣ да се заповѣда на новитѣ кметове Хр. Бикрия, Тошето Тошково и дѣда Миша да иматъ грижата да прѣдставляватъ селото прѣдъ властѣта и да се стараятъ заедно съ вардачитѣ да вардятъ селото отъ башибозуцитѣ.

16-ий, 17-ий и 18-ий Май, Недѣля, Понедѣльникъ и Вторникъ. Въ тия дни нѣма нищо забѣлжително. Само въ Вторникъ дойдоха отъ Пазарджикъ двѣ зашпие и поискаха нѣколко души подозрѣни. На това извѣстие мнозина пакъ се скрихме. Вечеръта вардачитѣ Турци намѣриха Ясжуришкии священникъ, Нощъ Ангелъ. Тѣй искаха, кѣдѣ се нами-

ратъ Ив. Юруковъ, Ангелъ Юруковъ и К. Н. Томчовъ, които на заравъта въ срѣда се изловиха и затвориха. За издаването му на другитѣ, вардачитѣ бѣха набили хубаво свещеника.

19-ий Май, Срѣда.

На тоя день, освѣнъ казалнитѣ, уловиха още и Свящ. Пею Стойловъ, Ст. Хрисчевъ, Стоянъ П. Бошовъ и Сърбинъ Цанковъ (всички Брациговци), които до вечеръта откараха въ Пазарджикъ. Скоро се извѣстихъ, че и мене тръсали. При това извѣстие азъ отидохъ и се скрихъ въ водостекътъ (дому-злукътъ) на Дамчевата воденица. Въ подводното това мѣсто азъ лѣжахъ цѣли три дни и три нощи, като се задоволявахъ само съ малко сухъ хлѣбецъ по еднажъ на день. Слѣдъ три дни излѣзохъ и отидохъ въ домътъ на чича ми Никола. Скоро подиръ това се извѣстиха по-долнитѣ Турци отъ вардачитѣ че съмъ излѣзналъ на яве.

Слѣдъ петъ дни дойдоха отъ Пещера четирма Турци запитиета съ едно писмо, въ което бѣха забѣлѣжени и се искаха 15 душъ отъ насъ, между които бѣше турнато и моето име.

Съ една измама, туриха и мене въ клѣтката: единъ отъ вардачитѣ Турци, на имя Хюсеинъ мя повика ужъ да прочета едно писмо на турски и пакъ да си се върна у дома.

Азъ отидохъ, качихъ се горѣ въ старото Дѣвическо училище, гдѣто бѣха запитиетата, подадохъ ми книгата, прочетохъ имената, мѣжду които и моето. Распратиха да повикатъ писанитѣ. Станахъ да си отидя, нѣ единъ отъ тѣхъ ми каза че нѣма да си отидя, догдѣ се не прибержтъ всичкитѣ записани и ми прѣдложи да сѣдна. Нѣмаше що да правя, сѣднахъ. Единъ отъ вардачитѣ ми подаде да си на-

правя цигаря. Подиръ малко пристигна Пею Шанджията, Хр. Ап. Търпоманозъ и други още двама отъ ония, които се диряха.

На скоро пристигнаха отъ вѣнъ: Г. Мустафа, Тошето Тошково и дѣдо Мишо. Качиха се горѣ при насъ, повикаха вѣнка запитиетата и слѣдъ петминутно бавяние дойдоха и ни казаха да си отидемъ. До вечеръта си отидоха и запитиетата, нѣ безъ челоуѣци.

Подиръ една седмица, пакъ дойдоха двѣ запитиета за сжщитѣ хора, нѣ тоя пжтъ нашитѣ скронта единъ планъ.

Тѣ увѣриха запитиетата, че отъ тия, които се тръсаятъ, едни сж много болни (и наистина бѣха болни), а други избѣгаха и не ги знаятъ вече на вждѣ сж. За други казаха, че като излѣзли вѣнъ отъ селото, срѣщнали ги башибозуци и ги истрѣпали. Така се прѣкъсна вече испращанieto хора въ затворътъ.

Съ това пѣвѣжесвание се свършиха и опаснитѣ дни и ужаснитѣ приключения на Брацигово. Моето намѣрение бѣше да пиша тия дни и раскажя тия приключения. Като свършвамъ тоя си разказъ азъ трѣбва да забѣлѣжя, че както сж видѣли вече читателитѣ, запазването на селото се дължи първо, въ време на озованието на прѣдварителнитѣ приготовления, рѣшителната храбрость на вътрѣшнитѣ и вѣншни Командири, както и на самоотвържението на всичкитѣ ратници; второ слѣдъ прѣдаването ни на Хасанъ-Паши и трете, слѣдъ излизанието на вѣнкашнитѣ жители на сѣселянитѣ ни Г. Г. Хр. К. Бикри, Т. Тошковъ, Дѣдо Мишо Атанасовъ, Т. Костовъ, Г. Костовъ, Ат. Дамчевъ, Павлю К. Кекаевъ, Н. Кара-Атанасовъ и на Турчина вардачъ, голѣмий Мустафа (пещерецъ).

Нъ това завардване не стана безъ жертви. Отъ затворенитѣ нашенци, на брой 85 душъ, най-стинз само четирма, именно Ст. П. Гьошевъ, Н. Юруковъ, С. Юруковъ и Ан. Мижорковъ ходиха на заточение въ Мала-Азия: първий още прѣди войната (на 1876 л.) а послѣднитѣ трима слѣдъ разорѣнието на Стара Загора (прѣзъ 1877 л.)

Нъ двама нашенци, а именно: Священникъ Никола и Хр. Димитровъ заганаха отъ тѣжки мъки: първий въ Пловдивскитѣ затворници, а послѣдний на нѣтъ близо до Пловдавъ, когато сж ги прѣкарвали отъ Т.-Пазарджикъ за въ Пловдивъ. Отъ вѣнчанитѣ: Св. Тодоръ и Ил. Дънгюлевъ (Зрѣбичани) се обѣсиха въ Пловдивъ, Св. Ангелъ умрѣ на заточение.

Освѣтъ тия двама страдалци по освобождението на отечеството ни, други 33 души мъжне и дѣтца, наши Брацигьвци, прияха мъченическа смъртъ като станаха жертви искупителни на нашата свобода.

К р а й.

